

ONDERZOEK:
Gent, Nieuwland 54

Voorliggend document is een:

Melding vooronderzoek	
Verslag van resultaten	+
Programma van Maatregelen	
©Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Hembyse Archeologie.	

INHOUDSOPGAVE

1	Situering binnen het archeologietraject	4
2	Inhoud en opbouw van het document	5
3	Bijlagen.....	5
4	Administratieve fiche/ Privacyfiche.....	6
4.1	Situering van het onderzoek	6
4.2	Projectcodes.....	8
4.3	Betrokken actoren	8
4.4	Bewaring van de data.....	9
5	Nieuwe archeologische data.....	11
5.1	Aanleiding en omstandigheden van het onderzoek	11
5.1.1	Personele en logistieke inzet - actoren	11
5.1.2	Terreinomstandigheden	12
5.1.3	Theorie versus praktijk: uitgevoerde proefsleuven	12
5.1.4	Methodiek en afwijkingen op de CGP	15
5.2	Aardkundige vaststellingen.....	15
5.2.1	Gegevens uit de archeologienota.....	15
5.2.2	Putwandprofielen.....	17
5.2.2.1	Putwandprofiel 1	17
5.2.2.2	Putwandprofiel 2	19
5.2.2.3	Putwandprofiel 3	21
5.2.2.4	Putwandprofiel 4	26
5.2.3	Gevolgen voor de archeologische stratigrafie	27
5.3	Assessment van het sporenbestand	28
5.3.1	Beluikhuisjes.....	28
5.3.2	Een rij burgerhuizen.....	35
5.3.3	De souterrain van een burgerhuis	49
5.3.4	Fasering.....	52
5.4	Assessment van vondsten en stalen	54
5.4.1	Conservatie-assessment van vondsten	54
5.4.2	Conservatie-assessment van stalen	54
5.5	Tussentijds besluit	54
6	Huidige synthese en waardering.....	56
6.1	Synthese	56
6.1.1	(On)volledigheid van de dataset	56
6.1.2	Interpretatie van de huidige dataset	56
6.1.3	Huidige waardering van de archeologische site	58
6.1.4	Impact van de geplande werken.....	59
6.2	Vervolgtraject.....	60
6.2.1	Antwoord op de onderzoeksvragen	60
6.2.2	Afweging van de te nemen maatregelen	63
6.2.3	Bepaling van de te nemen maatregelen	63
6.2.4	Randvoorwaarden	64

6.3	Besluit	64
7	Bibliografie	65
8	Lijst van figuren	67

1 Situering binnen het archeologietraject

HUIDIG ONDERZOEK	een nota van een vooronderzoek met ingreep in de bodem
ADVIES	Vlakdekkend onderzoek

Het huidige onderzoek situeert zich binnen het archeologisch traject als volgt:

Uitgesteld traject	Nota		
		Vooronderzoek met ingreep in de bodem	<<

2 Inhoud en opbouw van het document

Het voorliggende document bevat volgende onderdelen:

DEEL 1	Administratieve fiche	+
DEEL 2	Beschrijving van het onderzoeksgebied	
DEEL 3	Onderzoeksopdracht: bureaustudie	
DEEL 4	Onderzoeksopdracht: landschappelijke boringen	
DEEL 5	Onderzoeksopdracht: prospectie met ingreep in de bodem	
DEEL 6	Assessment van landschappelijke data	
DEEL 7	Assessment van aardkundige data	
DEEL 8	Assessment van historische data	
DEEL 9	Assessment van archeologische data	+
DEEL 10	Synthese en waardering	+
DEEL 11	Omschrijving van de maatregelen	
DEEL 12	Bibliografie en figurenlijst	+

3 Bijlagen

Het voorliggende document is voorzien van volgende bijlagen:

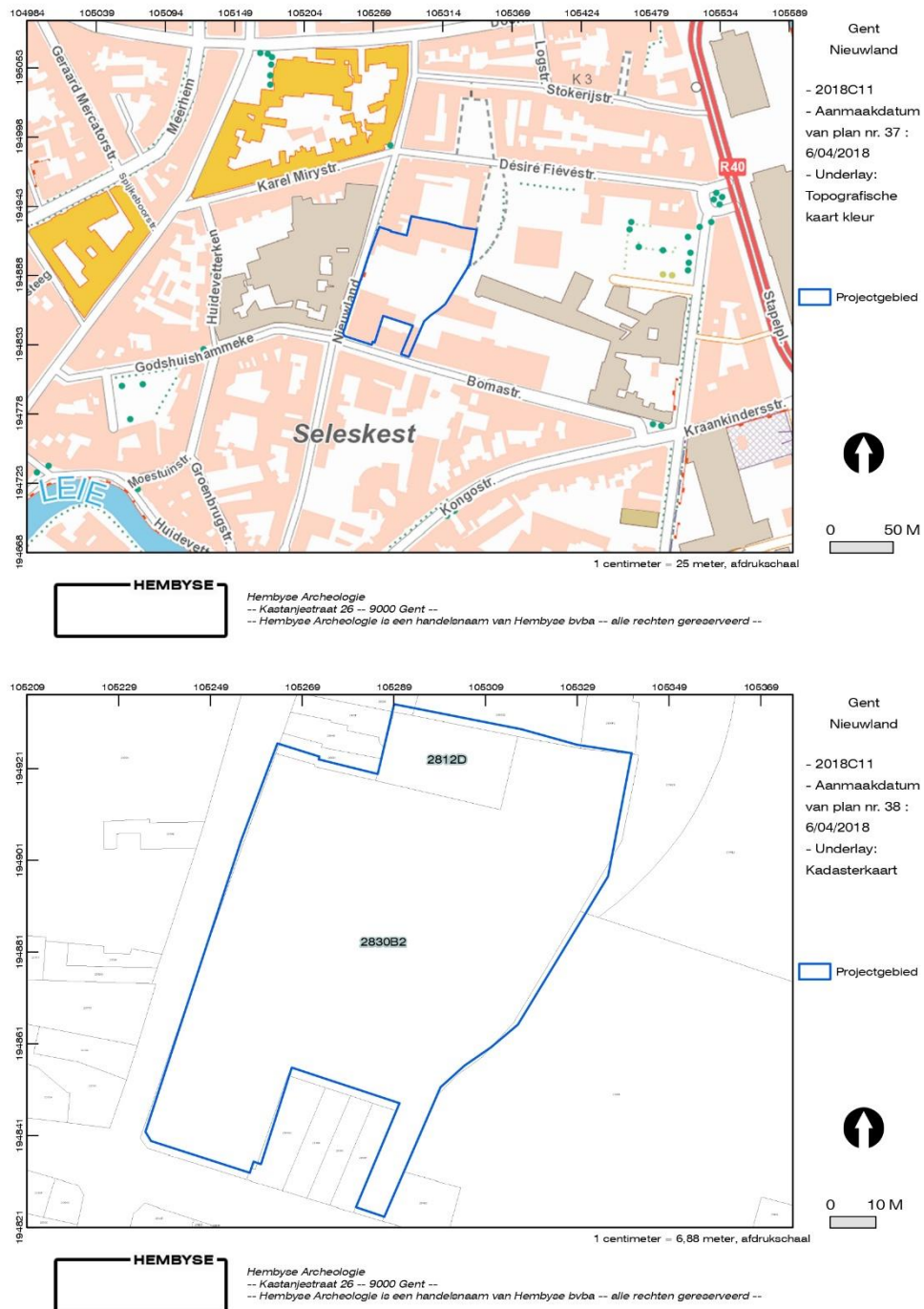
5

BIJLAGE 1	Inventaris (plannen, sporen, foto's,...)
BIJLAGE 2	Kaarten op A4, A3, A2 of A2 (alle-sporenkaarten, TAW-kaarten, ...)
BIJLAGE 3	Foto's (vlakken, sporen, profielen, archeologische objecten, plaatsbezoek, boringen, ...)
BIJLAGE 4	Tekeningen (bodemprofielen, boringen, ...)
BIJLAGE 5	Dagrapport(en) veldwerk

4 Administratieve fiche/ Privacyfiche

4.1 Situering van het onderzoek

Gewest	Vlaams Gewest	
Gemeente	Gent	
Deelgemeente		
Straat en straatnummer	Nieuwland 54	
Kadastrale situering	Afdeling	1
	Sectie	A
	Percelen	2830b2; 2812d
Lambert 72-coördinaten	NO	X: 105340,219/Y: 194924,498 m
	ZW	X: 105234,409/Y: 194841,574 m
Oppervlakte	6451,62m ²	0,64 ha
Oppervlakte bodemingreep	6451,62m ²	0,64 ha
Datum van toekenning van de opdracht	29 januari 2020	
Wettelijk kader	Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.	
	Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014.	
Opgemaakt volgens CGP	Versie 4.0	
Duur van het onderzoek	7 werkdagen	
Kostprijs van het onderzoek (privacyfiche)		

Figuur 1. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de topografische kaart en de kadastrerkaart.

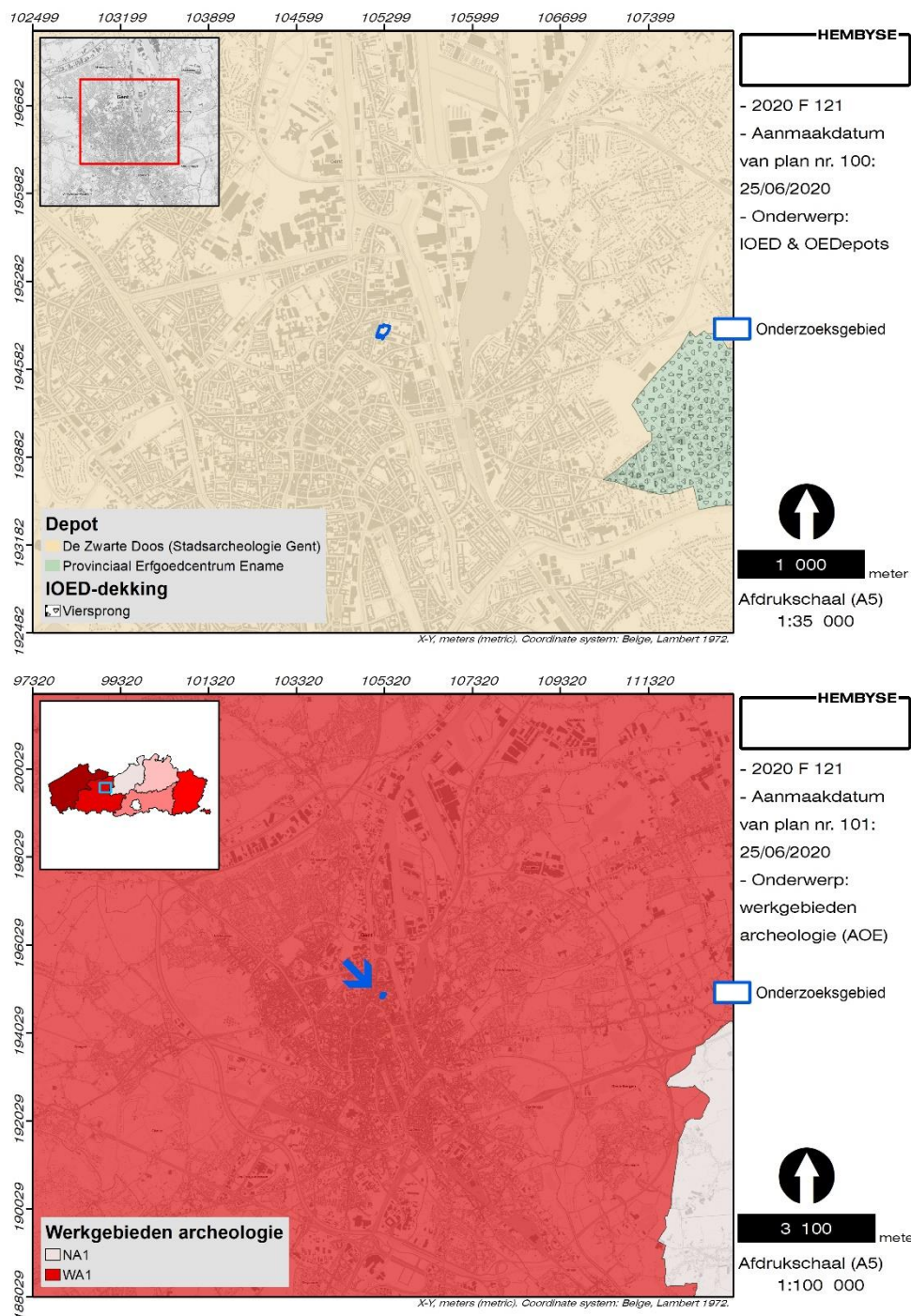
4.2 Projectcodes

Bureaustudie	(2018 C 211)
Landschappelijke boringen	n.v.t.
Verkennde boringen	n.v.t.
Waarderende boringen	n.v.t.
Prospectie met ingreep in de bodem	2020 F 121
Opgraving	n.v.t.
Interne projectsigle Hembyse bvba	GEN-NIE

4.3 Betrokken actoren

Erkend archeoloog (rechtspersoon)	Hembyse bvba (OE/ER/Archeoloog/2017/00193)	
Erkend archeoloog (natuurlijk persoon)	Bart De Smaele (OE/ERK/Archeoloog/2015/00070)	
	Hadewijch Pieters (OE/ERK/Archeoloog/2017/00168)	
Geraadpleegde (regio)specialisten	n.v.t.	
Initiatiefnemer (privacyfiche)		
	Privaatrechtelijk	Publiekrechtelijk
Omgevingsvergunning:	Stedenbouwkundige handelingen	Verkaveling — van gronden

Plaats en jaar van uitgave	Gent, 2020
Wettelijk depot	ISSN 2566-2732
Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie, volgnummer:	118
Bibliografische referenties	De Smaele B. & Pieters H., 2020. <i>Nota van het uitgesteld vooronderzoek op de site Nieuwland 54 te Gent</i> , Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 118, Gent.
Bewaring van archief en ruwe data	Hembyse bvba Kastanjestraat 26, 9000 Gent
Zakelijkrechthouder van het archeologisch ensemble (privacyfiche)	
Bewaring archeologisch ensemble	n.v.t.
Gebruiker van het archeologisch ensemble	n.v.t.
Bevoegde IOED	n.v.t.
Bevoegd Onroerend Erfgoeddepot (definitieve bewaarplaats van het archeologisch ensemble)	De Zwarte Doos Dulle-Grietlaan 12 9050 Gent

Figuur 2. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de erkende IOED's en het Onroerendergoeddepot. Onder: situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de "Werkgebieden Archeologie" van het Agentschap Onroerend Erfgoed.

5 Nieuwe archeologische data

5.1 Aanleiding en omstandigheden van het onderzoek

In de bekrachtigde archeologienota¹ (ID 8701) werd in het programma van maatregelen een uitgestelde prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven geadviseerd. De bureaustudie had immers aanwijzingen geboden dat er een kans bestond op het aantreffen van archeologische sporen en structuren die in verband gebracht kunnen worden met het ontstaan en de ontwikkeling van Gent.

5.1.1 Personele en logistieke inzet - actoren

De prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven werd uitgevoerd op 18 en 19 juni 2020 (projectcode 2020F121).

Het proefsleuvenonderzoek werd uitgevoerd door Hembyse bvba (OE/ERK/Archeoloog/2017/00193), als rechtspersoon erkend archeoloog. De veldwerkleider voor het onderzoek was Bart De Smaele (erkend archeoloog, assistent-bodemkundige), met Hadewijch Pieters als assistent-archeoloog (en assistent-bodemkundige).

Alle geloofsbrieven zijn middels CV aantoonbaar.

Figuur 3. Sfeerbeeld tijdens de registratie van de proefsleuven.

De grondwerken werden uitgevoerd door Grondwerken STRABAG uit Gent, er werd gebruik gemaakt van een 32-tons graafmachine op rupsen, voorzien van een dieplepelbak van 2 meter breed. Na afloop van de prospectie werden de proefsleuven omwille van stabiliteit onmiddellijk terug aangevuld.

¹ De Smaele & Pieters, 2018a.

5.1.2 Terreinomstandigheden

Het onderzoek zelf kon in goede omstandigheden worden uitgevoerd. Het terrein was na de (nog gaande) sloopwerken grotendeels beschikbaar voor de uitvoering van het proefsleuvenonderzoek (cf. infra).

De klimatologische omstandigheden voor de uitvoering van een proefsleuvenonderzoek waren goed, met een warme en droge periode van het jaar en een enkele felle regenbui.

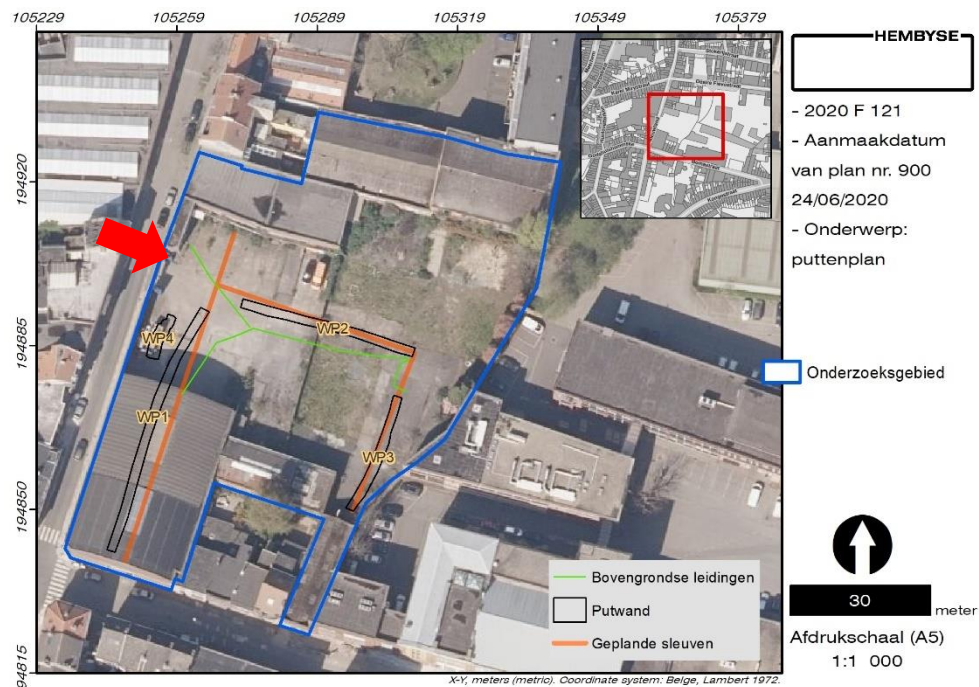
Door de hoge grondwaterstand was het noodzakelijk om de foto's van de putwandprofielen snel te nemen na de aanleg ervan, er was immers sprake van opwellend water en inkalvende instabiele wanden, de bodem was immers uitermate slap, puinhoudend en dus instabiel. Gezien de lage sporendensiteit was dit voor een ervaren veldwerkteam echter goed werkbaar.

Een goede waarneming van de bodem was steeds mogelijk of werd gegarandeerd.

5.1.3 Theorie versus praktijk: uitgevoerde proefsleuven

Het onderzoeksgebied was na de sloop van de bestaande gebouwen grotendeels vrij van obstakels, met uitzondering van elektriciteitskabels en de werfttoegang (rode pijl). De werfttoegang was aangelegd ter hoogte van de voormalige toegang van de site in Nieuwland, de toegang van de voormalige INCO via de Bomastraat was buiten gebruik en te smal voor het werfverkeer. Aan de werfttoegang ter hoogte van Nieuwland was een betonstrook in gebruik als parking voor werfvoertuigen.

Bij aanvang van het archeologisch onderzoek was een groot deel van de site gesloopt, enkel in het noordelijke deel van het gebied waren een elektriciteitscabine en een aantal kelders nog niet gesloopt, alsook de gebouwen in het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied. Met uitzondering van de betonverharding (parking) waren de nog niet gesloopte gebouwen geen hindernis voor de uitvoering van de prospectie met ingreep in de bodem.

Figuur 4. Puttenplan. Onder; zicht op het gebied vanaf de oostelijke perceelsgrens richting Nieuwland.

Bovendien bleken de elektriciteit en het stadswater bij aanvang van de sloop niet afgesloten te zijn en werden deze vervangen door half ingegraven kabels en leidingen lopend van Nieuwland richting de Désiré Fiévéstraat. Deze kabels en leidingen konden om logistieke redenen niet gesupprimeerd worden in het kader van het proefsleuvenonderzoek en bleven dus aanwezig.

Ook de werftoegang kon niet worden gesupprimeerd en bleef aanwezig, al moet worden vermeld dat proefsleuf 2 zich op de aangelegde doorgang door het terrein

bevond, maar in samenspraak met de aannemer werd deze doorgang gesupprimeerd en kon proefsleuf 2 aangelegd worden. Het verplaatsen van een stock betonpuin was hiervoor noodzakelijk.

Op deze manier werden vier proefsleuven aangelegd.

- Proefsleuf 1 bevond zich parallel aan Nieuwland en had tot doel de bewaring van de huizenrij in deze zone te vatten. Het zuidelijke startpunt van deze proefsleuf werd op terrein een beetje westelijk verplaatst, met als doel wat meer marge ten opzichte van de aan de oppervlakte zichtbare funderingsresten van de voormalige loods (betonnen balken) te creëren. Proefsleuf 1 werd afgesloten ter hoogte van de werftoegang/werfweg.
- Ten westen van proefsleuf 1 werd een kleine (proefsleuf 4), iets bredere sleuf aangelegd om een aantal structuren in het noordelijke deel van proefsleuf 1 te vatten.
- Proefsleuf 2 werd aangelegd vanaf de in gebruik zijnde kabels en leidingen tot aan de volgende cluster van kabels en leidingen aan de werftoegang (oost naar west).
- Werkput 3 werd vanuit een cluster kabels en leidingen aangelegd tot in de voormalige toegang van INCO, eindigend waar de graafmachine niet meer veilig kon manoeuvreren. Het was niet zinvol om deze sleuf in noordoostelijke richting te verplaatsen, aangezien in noordoostelijke richting sprake was van een diepe verstoring van de bodem en aangezien er in deze zone na de afbraak verschillende grote septieken aan het licht waren gekomen. In westelijke richting was er sprake van een stockage van grond, puin en van een gekende verstoring van de bodem (van de voormalige autogarage aldaar).

Reeds in de bureaustudie was de vrij intense verstoring van het terrein gekarteerd en de situering van de proefsleuven was een combinatie geweest van de gekende verstoringen en de gekarteerde historische gebouwen. Uiteindelijk zorgde dit voor een vrij “benepen” situatie, waarbij vanuit archeologisch-logistiek standpunt weinig ruimte was om afwijkingen op het voorziene sleuvenplan uit te voeren.

Los van de plaatselijke aanpassingen op het programma van maatregelen in de bekrachtigde archeologienota, is het proefsleuvenonderzoek op een standaard manier uitgevoerd. De proefsleuven zijn in GIS uitgetekend door Hembyse bvba. Alle grondplannen zijn opgemaakt en verwerkt in het cartografisch projectiesysteem Lambert 1972, de basis voor de Belgische topografische kaarten sinds 1972 (tevens conform de CGP). De proefsleuven werden op terrein middels een GPS (type Geomax Zenith 35) uitgezet en met houten piketten en/of jalons gemarkeerd.

De aangelegde archeologische vlakken werden op de aanwezigheid van metalen voorwerpen gecontroleerd middels een analoge metaaldetectie. Dit gebeurde door

middel van een Teknetics Alpha 2000, behoudens ijzeren nagels werden geen voorwerpen aangetroffen die weerhouden zijn als een archeologische vondst.

Op deze manier werd het volledige beschikbare terrein binnen het onderzoeksgebied onderzocht. Op basis hiervan werd, tevens gezien de lage sporendensiteit en de verstoringen door de recente gebouwen, door de veldwerkleider geoordeeld dat de ruimtelijke spreiding en de dekking van de proefsleuven volstond voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen en voor een definitieve archeologische waardering van het gebied.

Dat wat betreft de proefsleuven in X en Y. In Z werd de werkdiepte (de aanlegdiepte van de archeologische vlakken) bepaald door de veldwerkleider, in samenspraak met een assistent-aardkundige. De diepte van de vlakken ten opzichte van het maaiveld kan worden afgelezen uit de plannen van de opgemeten TAW-waarden (zie bijlage). Er werden in de proefsleuven 4 putwandprofielen aangelegd. Deze worden in volgende hoofdstukken besproken.

5.1.4 Methodiek en afwijkingen op de CGP

Alle afwijkingen ten opzichte van de Code van Goede Praktijk, de geldende wettelijke basis voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek in Vlaanderen, moeten worden gemeld en gemotiveerd.

In de bekrachtigde archeologienota voor dit onderzoeksgebied werden geen afwijkingen ten opzichte van de Code van Goede Praktijk voorzien, noch waren substantiële afwijkingen op de CGP noodzakelijk tijdens het veldwerk.

15

5.2 Aardkundige vaststellingen

5.2.1 Gegevens uit de archeologienota

Uit het onderzoek van de aardkundige data in de bekrachtigde archeologienota bleek dat:

“Op de bodemkaart van België staat het projectgebied gekarteerd als OB, wat neerkomt op bebouwde gebieden. Het volledige moderne stadscentrum van Gent staat aldus ingekleurd, wat er echter niet op wijst dat het gebied nooit als landbouwgrond is gebruikt.

De omliggende gebieden staan gekarteerd als variaties op bodemseries P, S, Z en U. De aanwezigheid van deze bodemtypes wordt verklaard door de topografische ligging van de stad Gent. De zandige hoogtes betreffen in hoofdzaak lichte zandleembodems (P-type), en worden afgewisseld met alluviale bodems gaande van lemig zand (S) en zandleem (P) tot klei (U).²

² Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Historische stadskern van Gent [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140021> (geraadpleegd op 6 maart 2018).

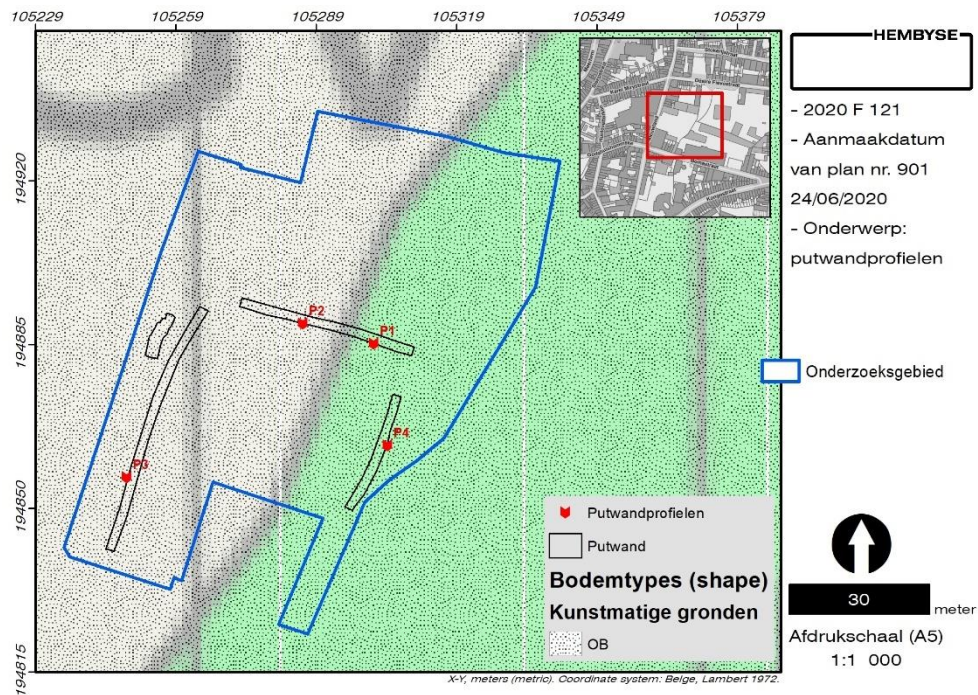
Gezien de landschappelijke ligging van het projectgebied, in een voormalig moerassig gebied in de alluviale vlakte van de Leie, kan men eerder een zandige bodem verwachten.

Op basis van bovenstaande gegevens kan worden besloten dat de bodemgesteldheid binnen het onderzoeksgebied slechts gunstig is voor menselijke activiteiten indien de waterhuishouding gecontroleerd kan worden. Dit komt ook duidelijk tot uiting in de bouwgeschiedenis van deze stadswijk (cf. infra)."

Deze gegevens duiden dus op een verwachting van een alluviale bodem die door de mens in gebruik is genomen, nadat aanzienlijke waterhuishoudkundige ingrepen zijn uitgevoerd. Dit kan bijvoorbeeld zijn: ophoging van het terrein, irrigatie van het terrein, het bouwen op diepe paalfunderingen, of een combinatie van voorgaande. Hoe dan ook wijst het historisch kaartenmateriaal op een concentratie van de bewoning aan de straat Nieuwland, met een moerassig achtergebied in de richting van het Stekenevaardeken, ter hoogte van de oostelijke perceelsgrens. Deze evaluatie in de bureaustudie wijst er op dat er mogelijk initieel enkel sprake is van ophoging aan de straatzijde (zie verder in de tekst). Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd de bodem nogmaals geëvalueerd, dit vanuit een aantal putwandprofielen.

5.2.2 Putwandprofielen

De putwandprofielen werden aangelegd met als doel het evalueren van de aangetroffen bodemopbouw en een confrontatie tussen de aardkundige data enerzijds en een leesbaar en goed interpreteerbaar bodemprofiel anderzijds. In totaal werden tijdens de prospectie met ingreep in de bodem vier putwandprofielen aangelegd, deze worden in onderstaande tekst besproken.

Figuur 5. Situering van de putwandprofielen ten opzichte van de bodemkaart en de quartair profieltypekaart.

De putwandprofielen werden aangelegd in functie van wat op terrein werd waargenomen (gewoonlijk één profiel per aangetroffen bodemopbouw) en niet in functie van de gekarteerde bodemkundige eenheden³. Er werd overal een sterk antropogeen beïnvloed bodemprofiel aangetroffen.

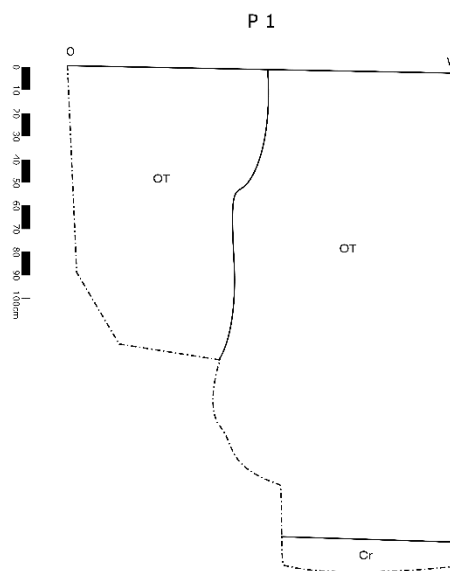
Onderstaande hoofdstukken bespreken de putwandprofielen (bodemprofielen, aangelegd in de putwand, nvdr.) afzonderlijk, waarbij het aangelegde archeologisch vlak en/of de bewaarde onverstoorte sedimenten (of bodem, indien deze bewaard is) met een pijltje wordt aangeduid.

5.2.2.1 Putwandprofiel 1

Putwandprofiel 1 is aangelegd in proefsleuf 2 om de diepte van de aldaar aangetroffen puinpakketten te peilen. Bij de aanvang van de proefsleuf bleek immers een volledig andere situatie aanwezig te zijn dan in proefsleuf 1, waar in

³ Het aanleggen van putwandprofielen vanuit de gekarteerde bodemkundige eenheden kan immers leiden tot "selffulfilling prophecy".

een aanvullingspakket muurwerk op een diepte van 50 tot 100 cm onder het maaiveld was aangetroffen. Er werd gekozen voor het machinaal aanleggen van het profiel, waarbij al snel bleek dat het bodemprofiel tot op een diepte van anderhalve tot twee meter onder het maaiveld bestond uit zeer natte puinaanvullingen.

Figuur 6. Putwandprofiel 1.

Bovendien bleek het puin (baksteenpuin) grote volumes hangwater te bevatten, waardoor het water uit de putwand gutste wat het betreden van het bodemprofiel vanuit veiligheidsoverwegingen totaal onveilig maakte. De puinpakketten waren bovendien uitermate onstabiel. Er werd gekozen voor het machinaal verdiepen van het putwandprofiel tot de onderliggende natuurlijke sedimenten werden bereikt. Deze bleken te bestaan uit een blauw tot blauwgrijs alluvium, wat strookt met de landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied. De kans op het aantreffen van goed bewaarde archeologische sporen en structuren in dit alluvium is klein. Het is een archeologisch dilemma: in dergelijke alluviale bodems is de kans op het aantreffen van archeologische sporen en structuren dan wel heel klein (door de lage densiteit van sporen in dergelijke gebieden), maar indien deze dan toch worden aangetroffen is de bewaring over het algemeen heel goed (door de luchtdichte bodemkundige situatie). Idealiter worden dan de puinpakketten afgegraven tot op het alluvium, van waaruit verder archeologische survey mogelijk is. Deze methode werd toegepast in Oostende-Slachthuiskaai⁴, maar ook daar werden op dieper niveau geen sporen en structuren aangetroffen. Met andere woorden: indien de keuze wordt gemaakt om een tweede archeologische survey (of een

⁴ De Smaele & Pieters, 2018b.

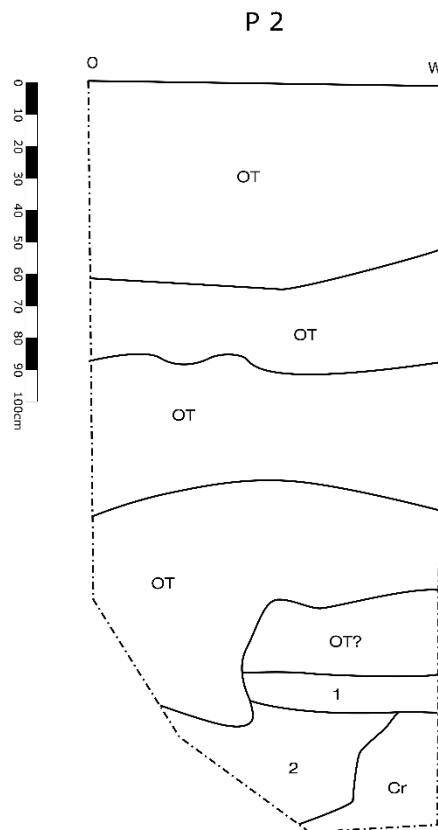
werfbegeleiding) uit te voeren specifiek in deze alluviale (of estuariene) bodems, moeten er hele goede aanwijzingen zijn voor bewaarde archeologische sporen en structuren, zo niet is het uitvoeren van een dergelijk onderzoek logistiek, maatschappelijk en dus ook economisch niet verantwoord. Alle andere vondsten in deze bodems zijn dan toevalsvondsten (bijvoorbeeld scheepswrakken), waarbij de archeoloog moet berusten in de meldingsplicht volgens artikel 5.1.4 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.

Vanuit de kennis uit putwandprofiel 1 werd proefsleuf 2 verder aangelegd op het niveau van de puinaanvulling, waarbij deze bleek uit de 1^e helft van de 20 eeuw te dateren (zie verder). Verderop (in het aangrenzende quartair profieltype) werd een tweede putwandprofiel aangelegd.

5.2.2.2 Putwandprofiel 2

Dezelfde logistieke problemen doken bij dit putwandprofiel op, waarbij de aanwezigheid van los puin en instromend hangwater het onveilig maakte om lang in deze uitgraving te vertoeven (met als doel het opschonen en intekenen ervan, nvdr.). Er werd daarom gekozen voor een machinale uitgraving en een snelle registratie, er werd enkel plaatselijk opgeschoond (insteek van de greppel en greppelvulling, zie verder).

Putwandprofiel 2 bleek zeer vergelijkbaar te zijn met putwandprofiel 1, waarbij opnieuw een aanvullingspakket met puin werd aangetroffen, rechtstreeks op een blauwgroen gereduceerd alluvium. In deze puinlaag werden lenzen van ijzerslakken aangetroffen, wat duidt op een aanvulling met afval van de staalindustrie. Het alluvium in dit putwandprofiel bleek zandiger en minder kleig dan in putwandprofiel 1, maar was desalniettemin een Holoceen alluvium.

Figuur 7. Putwandprofiel 2. Onder: het nog openliggende segment van de gracht van de site met walgracht, ter hoogte van het huidige "Ridderhof".

Een opvallend element in dit putwandprofiel was de aanwezigheid van een zeer organische tot verveende greppelvulling (laag 2), waarvan de insteek net zichtbaar was. Bij het snel opschonen van een deel van deze greppelvulling werd geen archeologisch materiaal aangetroffen, het gaat om een heel steriele organische vulling, die door het alluvium snijdt en later is afgedekt met een puinlaag.

Dit wees er op dat er in het niveau van het Holocene alluvium sprake is van één of meerdere verveende greppels. Hieruit kon worden besloten dat het terrein

inderdaad heel erg nat moet zijn geweest (alluvium ontstaat enkel in dergelijke laaggelegen gebieden en veen ontstaat enkel in waterverzadigde omstandigheden).

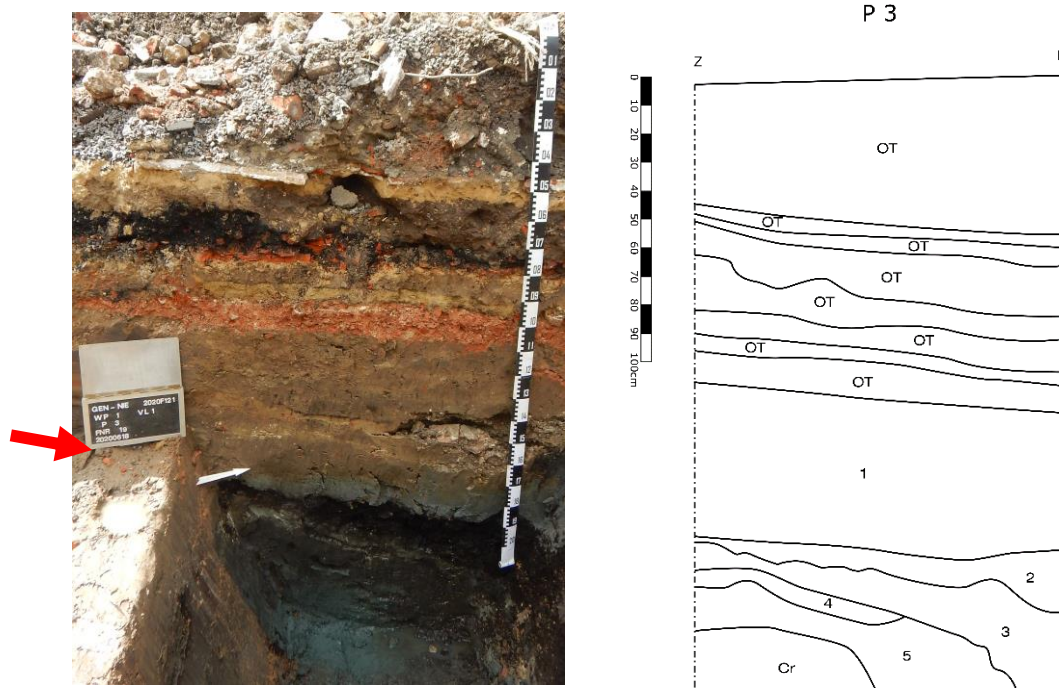
Boven de verveende greppelvulling bleek een laag kleilig alluvium aanwezig te zijn, waarin de sporen van gley zichtbaar waren (laag 1). Daarop was een steriel pakket zand aanwezig, dat door puinrijke uitgravingen werd doorsneden. Dit duidt er dus op dat er op het terrein greppels (zie profiel 4) zijn gegraven, die nog door een dunne laag kleilig alluvium zijn afgedekt. Het steriel zand lijkt dan weer een aanvulling in één fase.

Dit beeld is niet ongewoon voor een dergelijk nat gebied, waarbij het organisch materiaal in de greppelvulling verveent en het gebied opnieuw onder water komt te staan wanneer de watervoerende functie van de greppel disfunctioneel is geworden door de sedimentatie/vervening. Op basis van de beperkte dikte van dit pakket lijkt het om een korte sedimentatieperiode⁵ te gaan.

5.2.2.3 Putwandprofiel 3

Dit opvallende fenomeen van een verveende greppel werd ten dele ook aangetroffen in putwandprofiel 3. Dit profiel werd aangelegd in werkput 1 en had tot doel het evalueren van de bodemopbouw en de aanvullingen op dewelke de gebouwen aan de straat Nieuwland waren gebouwd. Vlak 1 was aangelegd op een vrij homogene vuilbeige dempingslaag onder de vastgestelde puinpakketten. In deze laag werd spoor 11 aangetroffen, een kuil waarin laat-Middeleeuws aardewerk aanwezig was. Er werd dus uitgegaan van een situatie waarbij deze vuilbeige dempingslaag een Middeleeuwse laag *kon* zijn. Het putwandprofiel had dus tot doel om na te gaan of het inderdaad een Middeleeuwse dempingslaag betrof en of deze oudere niveaus afdekte.

⁵ Zonder de gekende stroomsnelheid van -in dit geval- het Stekenevaardeken, kan de bezinkingsnelheid niet worden berekend. Er wordt algemeen uitgegaan van een sedimentatiesnelheid van 1 centimeter per jaar, dus 1 meter per eeuw.

Figuur 8. Putwandprofiel 3.

Het bewuste vuilbeige dempingspakket (laag 1) tekende zich duidelijk af vanaf een diepte van 1,1 meter, het archeologisch vlak was aangelegd op 1,5 meter diepte. Op 1,7 meter diepte tekende zich een blauw gereduceerd alluvium (laag 2) met lichte gleyverschijnselen af, dat op zijn beurt een veenlaagje (laag 3) afdekte. Deze veenlaag was ontstaan op een organische grachtvulling (lagen 4 en 5), waaruit een fragment roodbakende tegel met glazuerspatten kon worden gerecupereerd. Mogelijk gaat het om een daktegel (leipan)⁶ die slechts voor de helft geglazuurd was.

⁶ Schellingerhout 2009, pagina 23.

Figuur 9. Leipan met glazuurspatten uit laag 5 in profiel 3.

De organische laag en het veenlaagje vertonen een schuine en zachte insteek, wat opnieuw (zoals in profiel 2) wijst op de aanwezigheid van een greppel. De insteek was niet zo duidelijk als in profiel 2, er is sprake van bodemvorming op de insteek, dit wijst mogelijk op vegetatie (bomen ?) langs de oever van deze greppel.

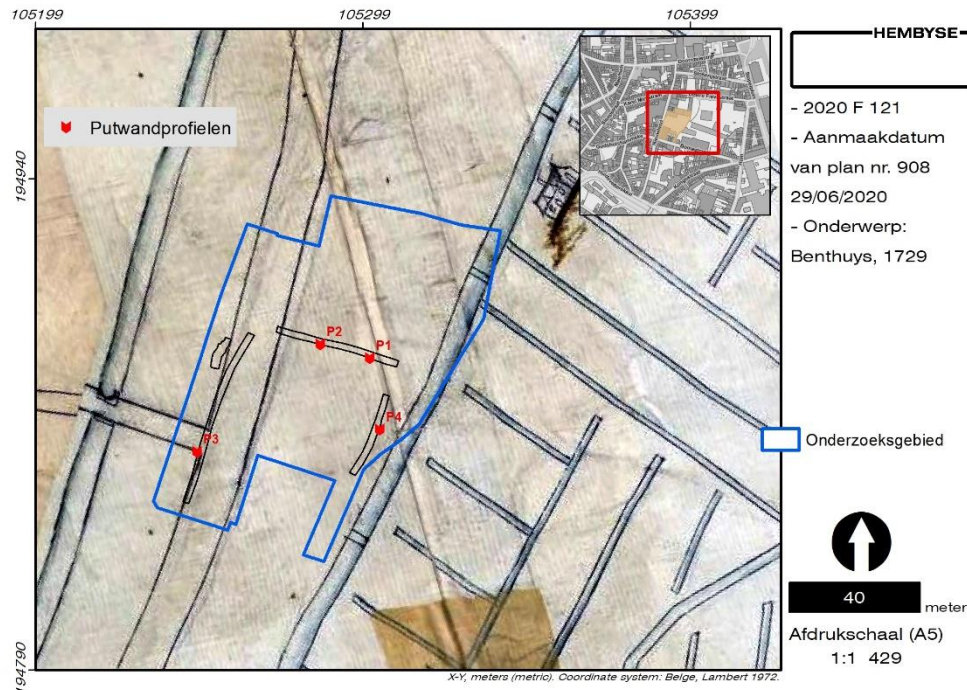
De greppel is ingesneden in een blauwgrijs gereduceerd kleig alluvium, sterk gelijkend op het sediment in profiel 1.

Uit de waarnemingen in dit bodemprofiel kan dus worden besloten dat de straatzijde van het gebied in de late Middeleeuwen ook bestond uit een alluvium, waarin een greppel is ingegraven. Gezien de vondst van een greppelsegment in profiel 2 en er geen aanwijzingen zijn dat het om dezelfde greppel gaat, wordt vermoed dat er sprake is van een systeem van rabatten om het gebied te gaan irrigeren. Een dergelijk systeem voorziet in het aanleggen van parallelle greppelsystemen om een nat gebied droog te trekken en voor te bereiden op landbouw of bosbouw.

Figuur 10. Bewaarde rabatten in natuurgebied Drongengoed te Ussel (foto B. De Smaele).

Op de hydrografische kaart van het gebied, opgemaakt door Benthuijs in 1729, kunnen vergelijkbare greppelsystemen herkend worden aan de overzijde van het Stekenevaardeken, in een zone die op dat moment nog als bleekweide in gebruik was. Het gaat om greppels met een tussenafstand van 15-25 meter, voorzien om het gebied te ontwateren.

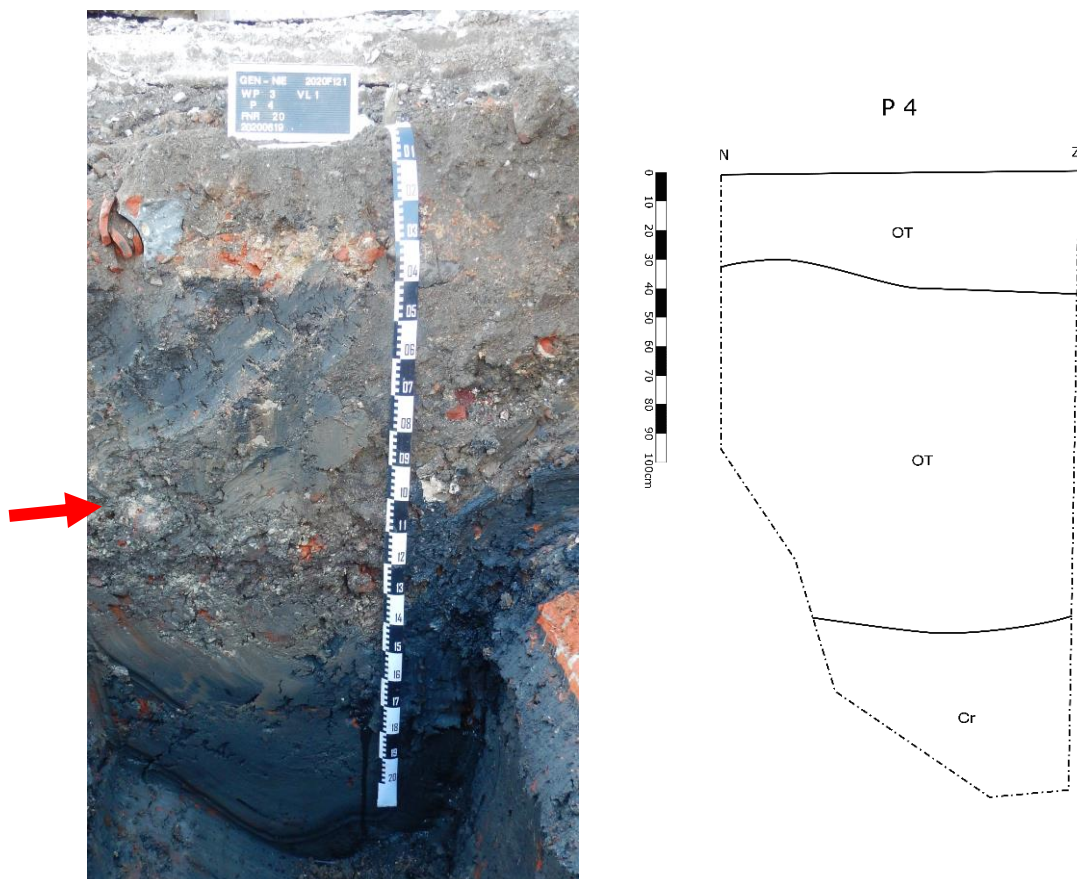

Figuur 11. Het onderzoeksgebied en de putwandprofielen ten opzichte van de kaart van Benthuys, 1729.

De verveende greppels in de profielen duiden er op dat ook binnen het onderzoeksgebied een dergelijk systeem aanwezig moet zijn geweest, dat met zekerheid in 1729 niet meer in gebruik was. Op basis van de vondst van een roodbakkerend geglazuurde leipan in de sedimentatiefase van de greppel, kan worden gesteld dat dit ten vroegste in de 13^e eeuw is gebeurd. Op basis van het feit dat dit deel van de stad Gent pas in de 14^e eeuw tot het stedelijk areaal werd toegevoegd, kan men besluiten dat de greppel(s) in de 14^e eeuw kunnen gedateerd worden. Maar net zoals in putwandprofiel 2 is er een fase van veenvorming en een laatste fase van een sedimentatiepakket van circa 10 centimeter dik. Deze natuurlijke processen worden afgesloten met een aanzienlijke demping, bestaande uit een vuilbeige kleig zand met in de bijmenging baksteenfragmenten en kalkmortelfragmenten. Deze demping is hoogstwaarschijnlijk gebeurd voorafgaand aan 1560, want op dat moment wordt de bebouwing aan de straatzijde reeds gekarteerd (cf. kaart van Deventer). Van de hoger gelegen puinpakketten is niet duidelijk wanneer deze kunnen gedateerd worden, maar de gegevens uit proefsleuf 4 duiden er sterk op dat de bebouwing, zoals gekarteerd op het kaartenmateriaal van Deventer, in de 2^e helft van de 19^e eeuw door nieuwe burgerhuizen vervangen is (zie verder).

5.2.2.4 Putwandprofiel 4

Ten zuiden van de sporen van de beluikhuisjes (cf. infra) in werkput 3 werd een aanzienlijke verstoring van de bodem aangetroffen. In een poging om de diepte van deze verstoring te evalueren en na te gaan wat de kans was op het aantreffen van archeologische horizonten en/of structuren, werd besloten om een vierde putwandprofiel aan te leggen. Dit profiel bevond zich bovendien op minder dan 10 meter van de oostelijke perceelsgrens en dus het Stekenevaardeken. Dezelfde logistieke problemen als in putwandprofielen 1 en 2 waren aanwezig, waarbij door de diepte van de put en vooral de onstabiele puinpakketten niet in het putwandprofiel kon worden afgedaald. Bovendien was de bodem in deze zone vervuild met fossiele brandstoffen, waarbij de dampen van de vervliegende brandstoffen in de profielput bleven hangen (deze dampen zijn zwaarder dan lucht, nvdr.). Zelfs in de proefsleuf, waarvan het vlak werd aangelegd op een diepte van 1,2 tot 1,5 meter, bleven deze dampen hangen. Indien in deze proefsleuf dus archeologische sporen aanwezig zouden zijn geweest, zou de registratie ervan een veiligheidsrisico hebben ingehouden.

Figuur 12. Putwandprofiel 4.

De proefsleuf was (behoudens van de ondiepe sporen van de beluikhuisjes in het noordelijke deel) vrij van archeologische sporen en structuren. Het putwandprofiel

bleek dus weinig profielontwikkeling te vertonen, er was sprake van een puinpakket tot 1,6 meter onder het maaiveld, waaronder een puinhoudend blauwgrijs kleilig alluvium. Het deed sterk denken aan het Leie-alluvium dat in de landschappelijke profielputten te Deinze-Kortrijkstraat⁷ was aangetroffen. Tussen het puinpakket en het alluvium was geen empirisch waarneembare horizont aanwezig, noch een sedimentatie, noch een bodemvorming, die zou kunnen wijzen op een bewaarde archeologische laag.

5.2.3 Gevolgen voor de archeologische stratigrafie

Om een leesbaar archeologisch vlak te bewerkstelligen, op hetwelk de archeologische grondsporen en structuren empirisch waarneembaar (i.e. voor het menselijke blote oog zichtbaar) worden, was het noodzakelijk om puinpakketten machinaal te verwijderen en in deze puinpakketten machinaal te verdiepen tot een waarneembaar sediment of een bodemhorizont werd aangetroffen. Voor het westelijke deel van het onderzoeksgebied kon het vlak dus aangelegd worden op de aangetroffen muurstructuren, waartussen verdiept kon worden tot in het vuilbeige dempingspakket, van hetwelke werd vermoed dat het laat-Middeleeuws in oorsprong was. Aangezien er geen aanwijzingen waren dat deze demping oudere bewonings- of occupatiehorizonten afdekte, werd het vlak niet verder verdiept dan deze laat-Middeleeuwse demping. De onderliggende horizonten wezen op een situatie waarbij het gebied een alluviaal gebied was, zonder dat er sporen zijn van bewerking (teelaarde – akkerland). Het dunne afdekkende sediment, waarin flauwe gleyverschijnselen konden worden waargenomen, is niet bewerkt. Dit gebrek aan bodemvorming wijst dus op een zeer beperkt menselijk gebruik van het gebied. De focus kon dan ook worden gelegd op de archeologische structuren in en op de dempingslaag. Er werd dus hoofdzakelijk gewerkt in één archeologisch vlak, waarin de muurstructuren zich manifesteerden. Gezien de diepte-interactie van de structuren kan men stellen dat het een site met een complexe verticale stratigrafie betreft, ook wel omschreven als een “stadscontext”.

De officiële indeling van archeologische sites in “stadscontexten”, “landelijke contexten” en “steentijdcontexten” is eigenlijk nooit houdbaar geweest en het is het beleid van Hembyse bv om *elke* archeologische site a priori te beschouwen als een site met een complexe stratigrafie, zowel horizontaal als verticaal, tot het tegendeel bewezen is.

⁷ De Smaele & Pieters, 2020.

5.3 Assessment van het sporenbestand

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden verschillende archeologische structuren aangetroffen, die hieronder worden besproken. Alle in de tekst besproken en vermelde archeologische sporen, alsook de archeologische objecten die tijdens het onderzoek werden aangetroffen, kunnen meer gedetailleerd worden teruggevonden in de Inventaris van de Sporen in de bijlage van dit dossier.

Over het algemeen kan worden gesteld dat de sporendensiteit vrij laag was en dat de archeologische sporen zich concentreren aan de straatzijde (Nieuwland) en in de voormalige huizenrij van de beluikhuisjes.

Er is binnen de vastgestelde grondsporen sprake van:

1. Recente bodemverstoringen (Antropoceen)
2. Muurstructuren van archeologische aard (Holoceen)
3. Grondsporen

De verschillende soorten aangetroffen grondsporen worden afzonderlijk in onderstaande hoofdstukken besproken.

5.3.1 Beluikhuisjes

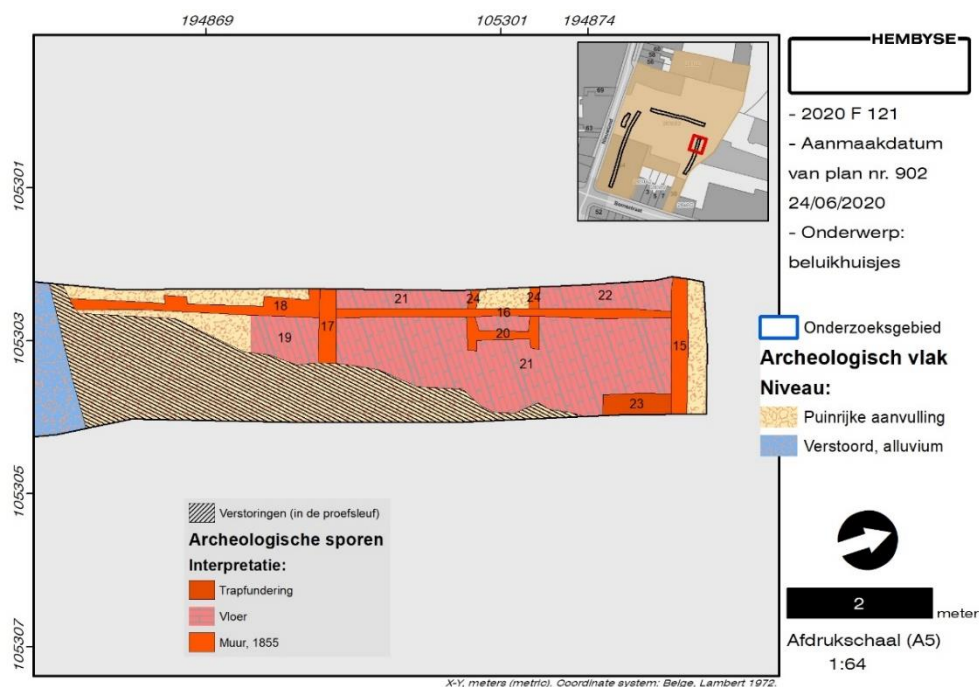
Op het historisch kaartenmateriaal van Goethals uit 1855 was duidelijk dat in de zone van proefsleuf 3 een rij huisjes had gestaan, mogelijk beluikhuisjes. Deze kleine woningen werden door eigenaars van de uitdijende industrieën gebouwd om de talloze werknemers van de fabrieken te huisvesten. In de late jaren 1840 was er een verwoestende hongersnood door West-Europa getrokken, een verpauperde plattelandsbevolking bleek een enorm arbeiderspotentieel te herbergen, waarmee de Industriële Revolutie kon worden aangezwengeld. De omstandigheden waarin de arbeiders werden gehuisvest waren abominabel en zouden pas aan het einde van de 19^e eeuw met voorzichtige schreden beginnen verbeteren. De sporen -of eerder littekens- van deze huisvestingspraktijken zijn in de Europese industriële steden (Gent, Manchester, Charleroi, ..., zowel materieel als immaterieel) nog zichtbaar en vormen heden het decor van veelbesproken stadsvernieuwingsprojecten.

De huisjes werden gewoonlijk in beluiken of “cité” gebouwd, het Gentse dialectwoord “*citeetse*” slaat nog steeds op een cluster van huizen rond een hofje, of ingesloten tussen andere bebouwing, soms slechts bereikbaar vanuit één smalle doorgang. In het geval van het beluikje te Nieuwland kan worden gesteld dat dit gebouwd is in een alluviaal gebied, dat middels dikke puinpakketten is opgehoogd (zie de puinlagen in profielen 1 en 2). In proefsleuf 3 werden de resten van twee dergelijke huisjes aangetroffen, zij het niet goed bewaard.

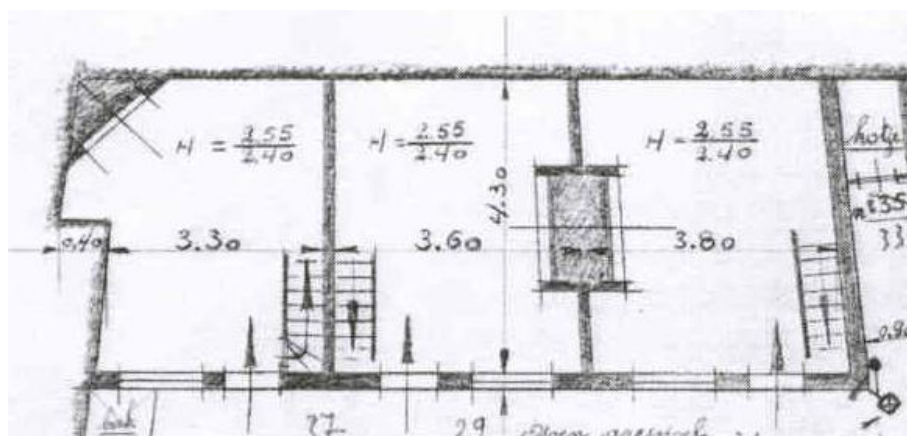
Het gaat om sporen 15 tot 24. Spoor 15 is de achtergevel van het huisje, met spoor 17 als voorgevel en 16 als gemeenschappelijke gevel met het westelijk aanpalende huisje. Conform het plan van Gérard uit 1855 was het beluik bereikbaar via een steeg van Nieuwland over het Stekenevaardeken: men betrad eerst een koertje met

een buitentoilet (tevens rug aan rug gebouwd met het toilet van het belendende huisje) en daarna het eigenlijke huisje. Ten noorden van de huisjes is bij Gérard een moeras gekarteerd.

Het metselwerk van de aangetroffen sporen bestaat uit rode tot paarsrode bakstenen van 23x11x5 cm, gebruik makend van een vrij zandige kalkmortel.

29

Figuur 13. Allesporenplan van de beluikhuisjes in werkput 3. Onder: uitsnede van het grondplan van het beluik in de Oude Vest, eveneens in de Waterwijk⁸.

Ten oosten en ten zuiden zijn de structuren verstoord door recentere uitgravingen. Spoor 23 bestaat uit een lineaire bevloering, bestaande uit vloertegels van 20x20x2,5 á 3cm, dit kan worden geïnterpreteerd als een basis voor een houten trap, naar analogie met de gekende grondplannen van het beluik Oude Vest te Gent. Op deze manier kan een gebouwstructuur met een geregistreeerde voetafdruk

⁸ <http://www.waterwijk.be/huizen-in-de-waterwijk/oudevest/oudevest-33-kad-nr-166b/prent00311/>

van 5 meter diep en 1,5 meter breed worden opgetekend. Dit is naar alle standaarden een zeer kleine woning, met minstens één verdieping. Sporen 20 en 24 zijn twee funderingen van schouwen, die rug aan rug waren gebouwd. Ten westen werd de vloer van het belendende huisje aangesneden, dit was identiek in opbouw maar het loopniveau bevond zich circa 10 cm hoger. Wat het verschil in maaiveldniveau verklaart, is niet duidelijk. Indien de huisjes trapsgewijs (dus lager op het terrein naarmate men verder van Nieuwland verwijderd was) gebouwd waren, zou dit betekenen dat er van de huisjes dichterbij Nieuwland op weinig tot niets bewaard is. Aangezien het straatniveau niet bewaard was, blijft dit echter speculatie.

Figuur 14. Het niveauverschil tussen de Kortrijksepoortstraat en de Leie ter hoogte van het beluik 't Luizengevecht.

Deze indeling van rijhuisjes met haarden rug aan rug strookt bovendien volledig met de indeling van het beluikhuis Oude Vest, waarbij de toegang tot het pand ter hoogte van spoor 17 moet hebben gezeten. Een dorpelsteen (in theorie ter hoogte van spoor 17) is echter niet bewaard. Op basis van het grondplan van Gérard, waarop deze huisjes vrij gedetailleerd gekarteerd zijn, moet de gevelbreedte ongeveer 3 tot 3,5 meter geweest zijn. Dit zou betekenen dat de trap centraal in het huisje aanwezig was met de haard op de lange zijde van de woning. De huidige

aangetroffen muurstructuren impliceren ook dat van het aangetroffen huisje minder dan de helft van het grondplan bewaard is.

31

Figuur 15. Zicht op de bewaarde structuren van de beluikhuisjes. Boven: foto genomen richting achtergevel, onder: foto genomen richting voorgevel.

Het hoofdvertrek was ook bevloerd, het gaat om een eenvoudige vloer van lichtgrijze en grijze vierkante vloertegels van 20x20 centimeter, geplaatst in wat op een dambordpatroon leek, diagonaal op de axialiteit van het huisje.

Spoor 18 is vermoedelijk een tuinmuurtje tussen de koertjes van de huisjes, waarin ook de beerputten (volgens de kaart van Gérard) en waterputten gesitueerd waren. Deze tuingedeeltes zijn niet bewaard. Tegen sporen 17 en 18 bleek een rechthoekige bevoering (spoor 19) aanwezig te zijn, bestaande uit bakstenen van

18x8,5 á 9cm, zonder mortel. Op basis van de zwarte verkleuring in de hoeken met sporen 18 en 17 lijkt het te gaan om een kleine gelijkgrondse kolenopslagplaats. Deze kleine huisjes waren niet voorzien van enige voorzieningen, andere dan een kachel die met steenkool werd verwarmd. Een gelijkgrondse kolenopslag impliceert ook dat de huisjes niet voorzien waren van kolenkelders.

32

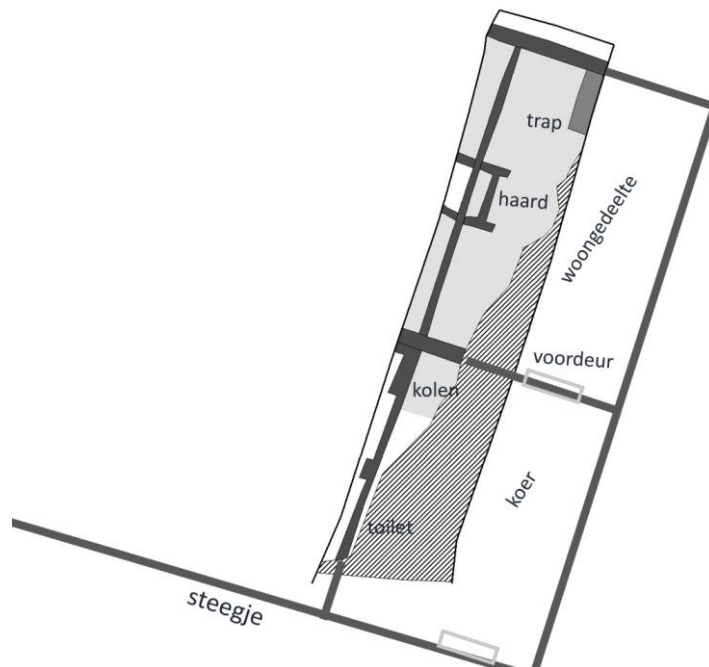
Figuur 16. Spoor 19 in het vlak. Onder: evocatie van de sanitaire voorzieningen bij een beluikhuisje in het MIAT (foto B. De Smaele, 2006).

Vanuit de bureaustudie voor het huidige onderzoeksgebied was een verwachting naar de (gedeeltelijke) aanwezigheid van de huizenrij. Indien één of meerdere van deze huisjes goed en/of volledig bewaard zouden zijn, inclusief bijvoorbeeld beerputten/afvalputten, of indien een maaiveldniveau zou zijn bewaard en afgedekt, dan had dit aanzienlijke kenniswinst kunnen opleveren over de leefomstandigheden van de 19e-eeuwse bewoners van deze huisjes. Over de armoede van de

arbeidersbevolking is al heel wat inkt gevloeid, maar deze is archeologisch slecht gekend. Een goed bewaarde huisplattegrond met inbegrip van het menselijk en huishoudelijk afval zou een uitgelezen kans geweest zijn om deze nogal donkere bladzijde uit de Gentse geschiedenis archeologisch te vatten.

Op basis van de huidige gegevens kan gesteld worden dat de bouw van deze beluikhuisjes, die moet gesitueerd worden tussen 1845-1850, volgens een vrij standaard patroon moet zijn gebeurd, waarbij de beschikbare oppervlakte voor de bewoners zeer beperkt was en de situering van de huisjes weinig rooskleurig.

Men kan zich in deze levendig inbeelden om het beluik aan Nieuwland te betreden, met aan de linkerzijde een rij van een achttal huisjes, gebouwd in een gedempt meersengebied. Bij het betreden van één van de beluikhuisjes zou men voorbij de koer direct in de woonkamer terechtkomen, waarin de haard de kern van de woning was.

33

Figuur 17. Mogelijke reconstitutie van de plattegrond van het beluikhuisje. Onder: armoede in de beluiken.

De huizenrij van het beluikje is op het kaartenmateriaal uit de late 19^e en eerste helft van de 20^e eeuw nog gekarteerd, vanaf minstens 1966 (op basis van de bouwaanvraag van INCO voor de uitbreiding van het bedrijf) is het onderzoeksgebied in gebruik als bedrijventerrein. Dit zou er dus op wijzen dat het beluik *ten laatste* in 1966 afgebroken werd voor de bouw van INCO. Hoogstwaarschijnlijk was dit al eerder, aangezien delen van het bedrijf INCO in 1966 reeds op het terrein aanwezig waren. Ook de gebouwen aan de straatzijde van Nieuwland zouden dan zijn afgebroken (zie verder). Op de luchtfoto uit 1952 lijkt het beluik nog aanwezig te zijn, al is de resolutie van de foto onvoldoende om dit met zekerheid te zeggen. In 1959 komt INCO voor in een publicatie van het Belgisch Staatsblad, waarbij vermeld wordt dat de coöperatieve in Nieuwland te Gent gevestigd is. In 1959 was het beluik dus reeds afgebroken. Grote delen van de INCO-infrastructuur waren bij het eerste plaatsbezoek op de site in 2018 nog aanwezig, zij het volledig vervallen.

AFWEGING:

De afweging voor het al dan niet verder onderzoeken (door middel van een vlakdekkend onderzoek in een volgende fase, nvdr.) van de aangetroffen sporen werd gemaakt en op basis van verschillende elementen werden deze **niet** voor verder onderzoek weerhouden:

- De aangetroffen muurstructuren van de beluikhuisjes zijn naar alle waarschijnlijkheid de enige die nog op de site bewaard zijn. De bewaring van deze huisjes is matig tot slecht.
 - Het maaiveldniveau is niet bewaard.
 - De structuren die het gros van de informatiewaarde over de mens in het verleden bevatten, zijnde de plaatsen waar het menselijk en huishoudelijk afval kan worden aangetroffen, zijn niet bewaard.
- ⇒ **Een vlakdekkend onderzoek van de bewaarde structuren levert geen duidelijke archeologische kenniswinst op.**

5.3.2 Een rij burgerhuizen

Over de hele lengte van proefsleuf 1 werden verschillende muurstructuren gedwarst. Deze muurstructuren bestonden uitsluitend uit baksteen, al kan er onderling heel wat variatie in vastgesteld worden. Proefsleuf 1 was in het theoretisch proefsleuvenplan uitgetekend in die zone en met die oriëntatie omwille van twee redenen:

1. In deze zone werd een relatief goede bewaring verwacht, aangezien er enkel kennis was over de aanwezigheid van een loods met een betonverharding. In een stedelijke context met puin- en ophogingslagen is de verstoringsdiepte van dergelijke structuren, die los van de funderingszolen op 50 centimeter onder het maaiveld kan worden gerekend, minder ingrijpend dan in een “landelijke context”.
2. De aanwezigheid van een huizenrij die teruggaat tot het kaartenmateriaal van Deventer, waarbij de proefsleuf op de grens tussen de achtergevels en de tuinen ligt, waarbij het doel is om kuilen, leeflagen, afvallagen, enz. vast te stellen. Een proefsleuf te dicht bij de straatzijde vermijdt ook de vele kelders, die daar mogelijk aanwezig zijn.

In eerste instantie bleek dat de muurstructuren uiteenvallen in twee soorten, namelijk muurstructuren in een metselwerk van paarsrode bakstenen, gebruik makend van een harde kalkmortel en een zeer gevarieerd metselwerk dat gebruik maakt van een zachtere, zandige en gele kalkmortel. Het moderne metselwerk gebruik makend van betoncement wordt niet in rekening gebracht. Voor het relatief dateren van de losse muurstructuren worden hoofdzakelijk de baksteenformaten gebruikt, waarbij de bakstenen naarmate de tijd vordert kleiner lijken te worden. Recent archeologisch onderzoek te Drongen, Oude Abdij heeft aangetoond dat dit niet noodzakelijk het geval is.

Op basis van het feit dat de baksteenformaten te Gent-Nieuwland een zeer brede variatie vertonen, zowel in lengte als in breedte, worden twee baksteenformaten en gebruikte bouwwijze als ankerpunten gebruikt om de muurstructuren relatief te gaan dateren. Bovendien is er duidelijk gebruik gemaakt van gerecupereerde en/of halve stenen, waardoor enkel de breedte en de dikte van de stenen kon worden geregistreerd. Indien de lengtes dus variëren van 22-24 centimeter en de breedtes van 11-13 centimeter, waarbij dezelfde breedtes teruggevonden worden in stenen met een lengte van 27 centimeter, moet men besluiten dat de gelijkmatigheid van de formaten van de stenen te wensen overlaat. Dergelijke stenen werden immers met de hand gevormd in houten mallen, aan de zon gedroogd en zijn dus onderhevig aan heel wat vormvariatie.

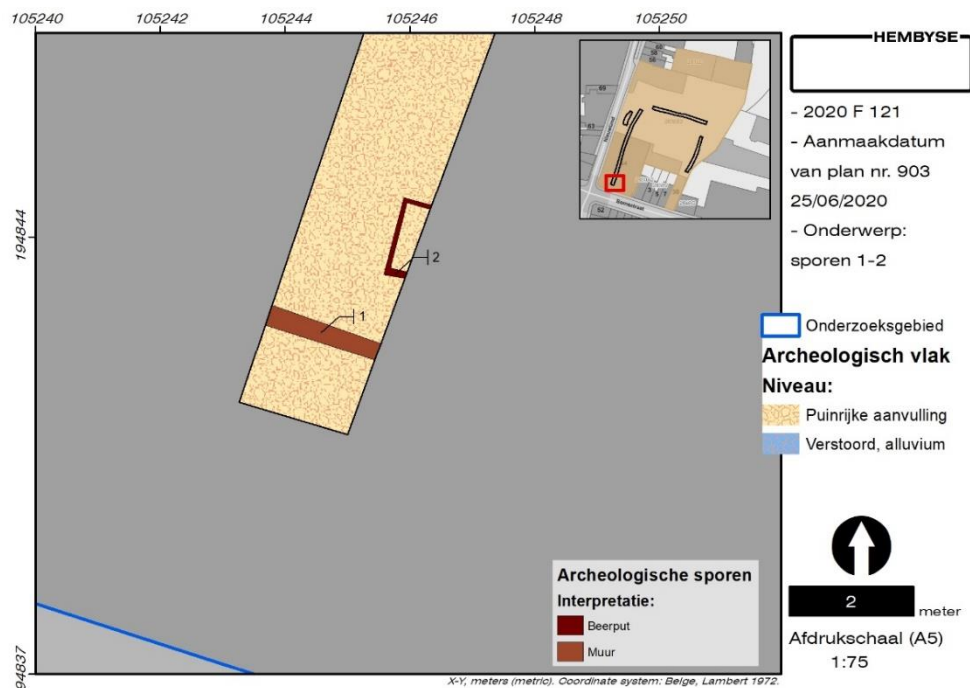

Figuur 18. Traditionele baksteenproductie.

Op die manier wordt het baksteenformaat van de beluikhuisjes (zie eerder in de tekst) als één ijkpunt gebruikt, waarbij het baksteenformaat (en de gebruikte mortel) van het burgerhuis Nieuwland 56 als een volgend ijkpunt wordt gebruikt. In de beluikhuisjes is gebruik gemaakt van een baksteenformaat van 23x11x5 centimeter, waarbij de bouw ervan vrij scherp tussen 1849 en 1855 kan worden gedateerd.

Het burgerhuis Nieuwland 56 bevindt zich ten noorden van het huidige onderzoeksgebied en na de sloop van de gebouwen binnen het onderzoeksgebied was de naakte baksteen van de lange zijde zichtbaar. Ook al is het parement van de voorgevel heden niet meer het originele parement, de bouwwijze van de naakte baksteen achter de bouwnaad met de gebouwen van INCO verraaft dat het gebouw oorspronkelijk een burgerhuis was, zoals er verder in de straat Nieuwland nog verschillende met een origineel parement kunnen worden herkend. Het gaat, op basis van de bouwwijze en de gekende gegevens uit de Inventaris Onroerend Erfgoed, om burgerhuizen uit de Belle Epoque. Met andere woorden: burgerhuizen uit het einde van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw. Het baksteenformaat 20x9x5,5 centimeter kan dus in deze periode geijkt worden. Ook het gebruik van een vrij harde, witte kalkmortel sluit aan bij deze periode.

In het meest zuidelijke deel van proefsleuf 1 werd muur 1 aangetroffen, met direct ten noorden ervan muur 2. Het gaat in beide structuren om een baksteenformaat van 11 cm breed en 5,5 cm dik, zonder een gekende lengte. De gebruikte mortel is een harde kalkmortel. Muur 2 lijkt naar alle waarschijnlijkheid een beerput die met puin is opgevuld.

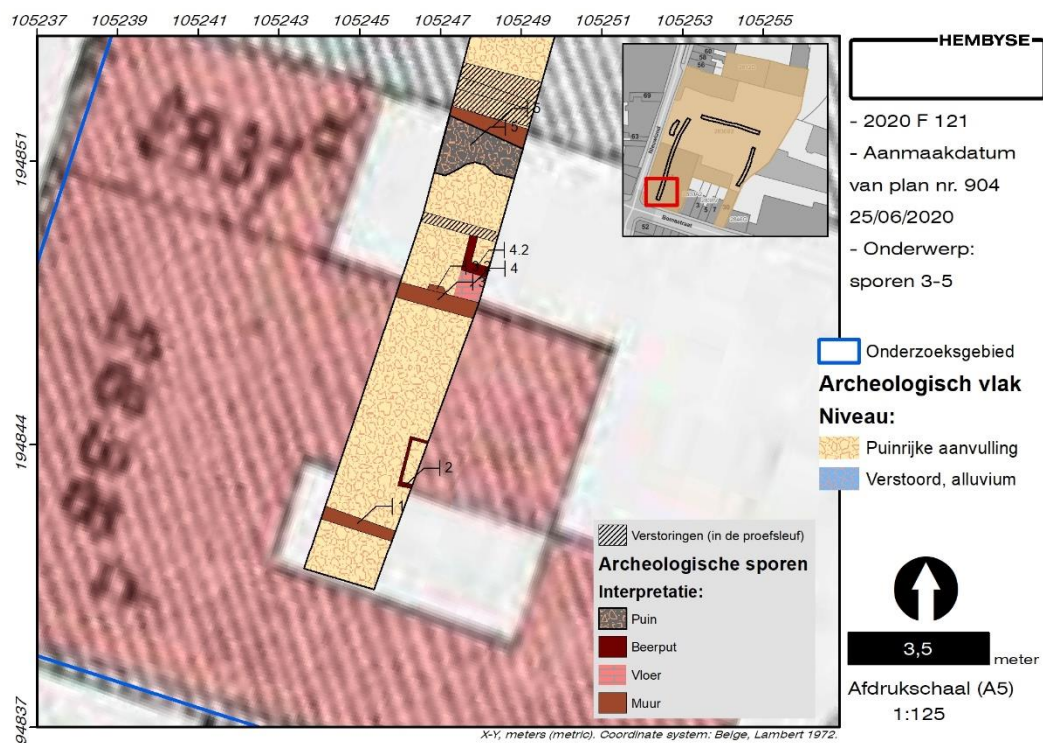
Figuur 19. Sporen 1 en 2 in het vlak.

Naar alle waarschijnlijkheid gaat het om resten van het hoekhuis (toen kadastraal gekend als 2837D en 2838C) dat in 1966 is afgebroken ten voordele van de infrastructuur van INCO.

Figuur 20. Het hoekhuis Nieuwland – Bomastraat, afgebroken in 1966.

Dit hoekhuis beslaat een breedte van 16 meter, wat zou betekenen dat sporen 3, 4 en 5 nog binnen dit gebouw liggen. Dit betekent dus dat spoor 5 zich op de noordelijke perceelsgrens van perceel 2837 bevond. Dit is plausibel, want dit spoor is verstoord door de aanwezigheid van een betonnen funderingszuil, die kan worden verbonden met de in 1966 bestaande infrastructuur van INCO. De beschikbare afbeelding van het plan van de bouwaanvraag vertoont een vouw, waardoor het georefereren niet eenduidig is. Van het hoekpand kon wel een uitsnede worden gemaakt en afzonderlijk georeferereerd worden. Hieruit blijkt dat sporen 5 en 3 inderdaad behoren tot het pand met kadasternummer 2837D.

Figuur 21. Sporen 3, 4 en 5 in het vlak. De brede muur op de voorgrond is spoor 3.

Het valt echter op dat muur 3 een afwijkend baksteenformaat vertoont, met een afmeting van 27x13x5 centimeter, gebruik makend van een zachte kalkmortel. De muur was tevens ingegraven in de vuilbeige ophogingslaag (zie eerder in de tekst). Dit baksteenformaat komt binnen het onderzoeksgebied verder niet voor, maar is

in het archeologisch onderzoek aan de Bijloke⁹ in de 14^e eeuw gedateerd. Muur 5, waarbij een vergelijkbare mortel is gebruikt, vertoonde een baksteenformaat waarbij de stenen 11 centimeter breed en 5,5 centimeter dik waren. Dit sluit qua formaat eerder aan bij het hoekhuis (spoor 1). Op basis van de aanwezigheid van spoor 4, met een baksteenformaat dat aansluit bij het formaat van het ijkpunt Nieuwland nr. 56, kan worden gesteld dat proefsleuf 1 door de koer van het huis kadasternr. 2837D is gegaan en daarbij waarschijnlijk de tuinmuur en de beerput heeft aangesneden.

Figuur 22. Huis met kadasternr. 2837D in 1966. De gemeenschappelijke muren op deze foto zijn het verlengde van sporen 3 en 5.

Dit geldt dan ook voor het hoekhuis, waarbij spoor 3 de gemeenschappelijke muur is en spoor 1 een muur van een bijgebouw.

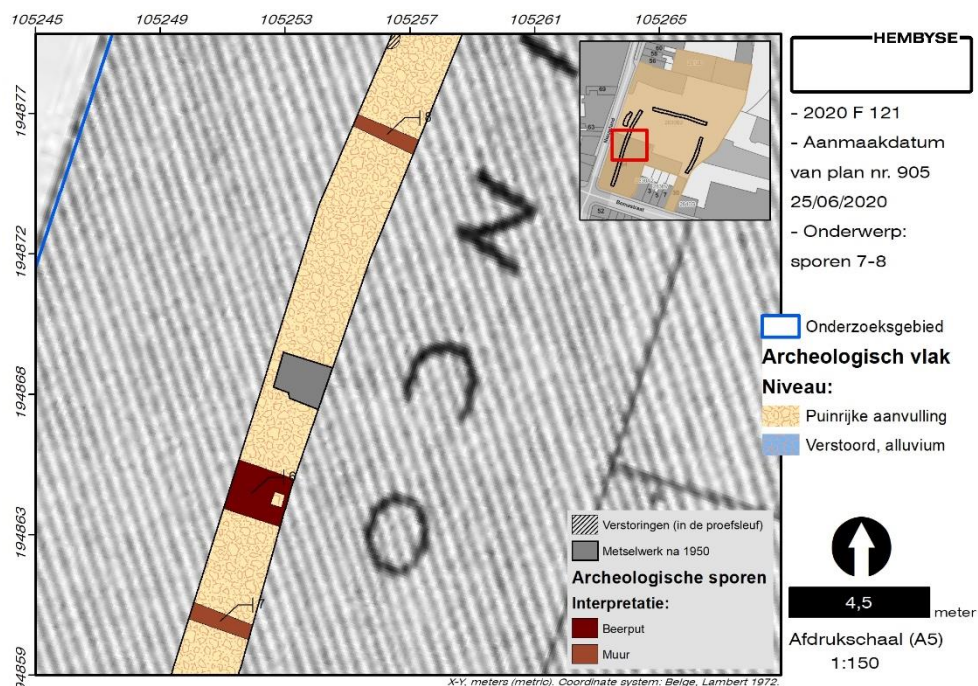
Op basis van de relatieve datering van muur 3 kan met enige voorzichtigheid worden gesteld dat deze gebouwen in basis dateren in de 14^e eeuw, maar dat van deze Middeleeuwse structuren aan het einde van de 19^e eeuw weinig bewaard was. De gebouwen lijken te zijn vervangen of omgebouwd tot burgerhuizen. In de proefsleuf zijn daadwerkelijk ook de tuinen aangesneden, maar sporen en structuren die ouder zijn dan de late 19^e eeuw (bijvoorbeeld beerputten) werden niet aangetroffen. Met andere woorden: de huizenrij in Nieuwland die reeds op het kaartenmateriaal van Deventer voorkomt, lijkt in de 19^e eeuw te zijn verbouwd tot burgerhuizen. Indien het baksteenformaat van spoor 5 aansluit bij het formaat van de beluikhuisjes, kan deze fase van verbouwing gesitueerd worden rond 1850,

⁹ Laleman & Stoops, 2008.

waarbij er mogelijk sprake is van stadsvernieuwingen. Een volgende fase van stadsvernieuwing kan hebben plaatsgevonden tussen 1903 en 1907, waarbij ook de Bomastraat werd aangelegd. Deze datering sluit goed aan bij het baksteenformaat van het huis Nieuwland 56. In een advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed werd echter gesteld dat de aangetroffen muurresten niet noodzakelijk slecht bewaard zijn. De oudere muurresten zoals spoor 3 (en spoor 9, zie verder) zijn oudere muurstructuren en zijn bewaard met meerdere baksteenlagen. Men dient dus uit te gaan van een eerder goede bewaring waarbij uitbraaksporen (van de 19^e-eeuwse uitbraak) informatie kunnen bevatten over de structurele en functionele indeling van de woning.

Ten noorden van deze twee gebouwen, waarvan de grens gematerialiseerd is door spoor 5, werd opnieuw een aantal muurstructuren aangesneden, die omwille van een gebrek aan grondplannen en contemporaine foto's niet eenduidig aan deze of gene structuur kunnen worden verbonden. In de beschikbare grondplannen liggen al deze structuren onder de in 1966 bestaande infrastructuur van INCO.

Spoor 7 was een vrij ondiep bewaard muursegment, dat onder een diepe puinlaag (uitbraakspoor) werd aangetroffen. Het baksteenformaat kon worden opgetekend als 22x12x6cm, een formaat dat verder niet meer op de site voorkomt.

Figuur 23. Plan van sporen 7 tot en met 8. Onder: sporen 7 en 6 in het vlak.

Stenen met een breedte van 12 centimeter komen nog voor vanaf spoor 12 en in werkput 4, waar deze mogelijk ook de gemeenschappelijke muren van enkele burgerhuizen vormen. Daar komt deze steenbreedte voor in bakstenen van 24x12 centimeter. In de site van de Geschoeide Karmelieten worden deze formaten in de 15^e en de 16^e eeuw gedateerd.¹⁰ Mogelijk is er doorheen de tijd weinig variatie in deze formaten, want een iets kleiner formaat (23x11 centimeter) komt op de site Nieuwland met zekerheid voor rond 1850. Het formaat 24x11 centimeter kan dus niet met zekerheid in de 15^e – 16^e eeuw gedateerd worden, maar kan even goed

¹⁰ Laleman & Stoops, 2008.

jonger zijn. Wat er ook van zij, in de zone tussen sporen 7 en 8 werden zeer weinig archeologische structuren aangetroffen die een aanknopingspunt bieden. Spoor 6 is een gemetseld tongewelf dat als beerput dienst deed. Het baksteenformaat is ook een steen met een breedte van 11 centimeter en een dikte van 5,5 centimeter. Op basis van de bouwwijze kan deze structuur eerder in de 19^e eeuw gedateerd worden. De beerput was voorzien van een stortgat en een verbinding met een overloop met ijzeren rooster in oostelijke richting.

Figuur 24. Het stortgat en de overloop van beerput 6.

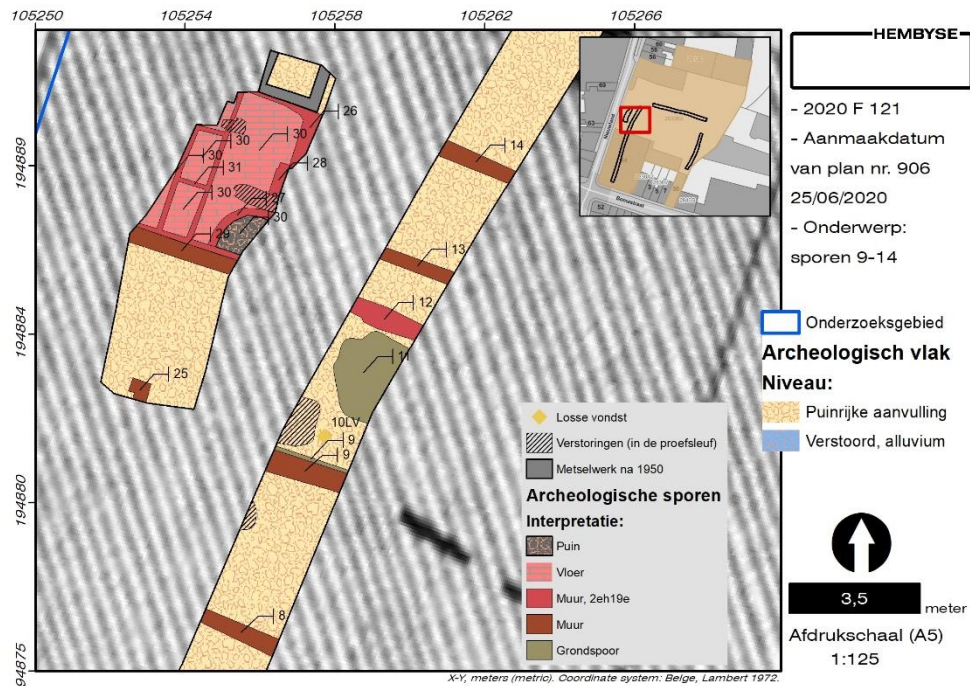
De beerput was gevuld met water en een hoeveelheid puin. Naar alle waarschijnlijkheid behoorde deze beerput toe aan een huizenrij (op basis van het baksteenformaat mogelijk te dateren in de fase rond 1850) langs Nieuwland, waarbij deze huizenrij reeds voor 1966 is afgebroken voor de gebouwen van INCO. Tot diezelfde huizenrij behoren ook sporen 8 tot en met 14 en de sporen in werkput 4. Een confrontatie met het primitief kadaster en het daarna opgestelde plan van Gérard (1855) leverde weinig eenduidige identificaties voor deze muursegmenten op. De muursegmenten kunnen aan de huizenrij worden verbonden, maar een meer gedetailleerde identificatie berust meer op *wishful thinking* dan op feiten. Het kaartenmateriaal is immers te vaag en/of te moeilijk om te georefereren.

Figuur 25. Het slecht bewaarde muurrest van spoor 8.

Spoor 8 was een zeer slecht bewaard muursegment met een baksteenformaat dat een breedte van 13 centimeter vertoonde, mogelijk is dit dus hetzelfde formaat als spoor 3. Het bevond zich onder de grondwatertafel en onder een puinlaag en was grotendeels uitgebroken.

Spoor 9 was een vergelijkbaar muursegment, zij het breder, bestaande uit eenzelfde baksteenformaat als spoor 8 (ook hier kon geen steenlengte worden afgeleid). Het opvallende bij dit muursegment was dat de aanlegselef nog kon worden herkend.

Figuur 26. Sporen 9 tot 14 in het vlak. Onder: spoor 9

De smalle aanlegselef had een breedte van ongeveer 10 centimeter en was enkel zichtbaar aan de noordelijke zijde van het muursegment. De aanlegselef doorsneed de kleiige vuilbeige tot grijze aanvulling, die in putwandprofiel 3 was geïdentificeerd.

Dit is een nuttig stratigrafisch gegeven: in dit vuilbeige pakket was tot dan toe geen aardewerk of ander dateerbaar materiaal aangetroffen, maar ten noorden van spoor 9 werd in dit pakket een randfragment (10LV) aardewerk aangetroffen. Ook in spoor 11, wat mogelijk een deel van deze aanvulling is, eerder dan een duidelijk aflijnbare kuil, werden fragmenten aardewerk aangetroffen.

Figuur 27. Sporen 10 en 11 in het vlak. Onder: aardewerk uit spoor 11 (links: randfragmenten; rechts: lensbodem met aankeksel).

Het gaat voornamelijk om gedraaid lokaal reducerend aardewerk of “grijs aardewerk”, waarbinnen twee randvormen en een bodemvorm konden worden herkend. De eerste randvorm is een blokrand van een breed openstaande potvorm, op basis waarvan het mogelijk om een kogel- of voorraadpot gaat. Het tweede randfragment is een rand van een kogelpot met een korte hals, dekselgeul en een naar buiten geplooid, gelobde rand. Het bodemfragment is een lensbodem met een duidelijke knik en een schilferig aankeksel op de buitenwand. Ook hier gaat het om een kogelpot. Er is ook sprake van een fragment Rijnlants steengoed met een bruine loodglazuur en een radstempelsversiering.

Het randfragment 10LV is een weinig diagnostische blokrand van een licht naar buiten staande potvorm, mogelijk een kogelpot.

Dit materiaal kan in de late 13^e en 14^e eeuw gedateerd worden, wat er op zou wijzen dat de vuilbeige kleige aanvulling van het terrein, zoals geïdentificeerd in putwandprofiel 3, ten vroegste in de late 13^e eeuw kan worden gedateerd. Op basis van het feit dat er in de greppelvulling in putwandprofiel 3 een fragment van een geglazuurde leipan met glazuurspatten voorkomt en dus ook in de 13^e eeuw kan gedateerd worden, lijkt het er op dat het materiaal in sporen 10 en 11 eerder residueel is. De greppelvulling in profiel 3 is afgedekt door een veenlaag en een laag sediment van het Stekenevaardeken, alvorens de eigenlijke demping (relatief te dateren met sporen 10 en 11) is ontstaan. Louter op basis van het aardewerk zouden de rabattengreppels en de vuilbeige demping/aanvulling van het terrein chronologisch zeer kort bij elkaar komen te liggen. Het lijkt er dus eerder op dat het aardewerk in sporen 10 en 11 zich in een sediment bevond dat is gebruikt als een demping en dus geen rechtstreekse datering aan deze demping geeft. Indien sporen 3 en 9 (met het baksteenformaat van 27x13 centimeter) ten laatste in de 16e eeuw gedateerd kunnen worden, zou dit goed aansluiten met de eerste kartering van bebouwing in het gebied, zijnde circa 1560. Het veen in de rabattengreppel moet de tijd gehad hebben om aan te groeien en het sediment van het Stekenevaardeken is niet op één nacht afgezet. Tussen het moment waarop het leipanfragment in de rabattengreppel is terechtgekomen en de demping van het terrein na de laatste inundatie door het Stekenevaardeken, moet er redelijk wat tijd zijn verstreken. Terminus ante quem voor deze bewoning is 1560, dus het lijkt plausibel dat de demping tussen grosso modo 1400 en 1500 heeft plaatsgevonden. Het gebied is tevens pas in 1300 aan de Stad Gent verkocht. Hierbij kan de werkhypothese worden opgesteld dat:

het terrein na de aankoop door de stad in 1300 niet voldoende onderhouden werd, er aldus een vernatting optrad en veenvorming in de greppels mogelijk was. Nadat de greppels verveend waren, kon het Stekenevaardeken het terrein volledig overstromen en werd sediment afgezet. Op het kaartenmateriaal van 1560 staat het Stekenevaardeken immers gekarteerd als een doodlopend waterloopsegment. Pas later werd besloten om het terrein te bebouwen, waarvoor een demping van de straatzijde van het terrein noodzakelijk was.

Verder in noordelijke richting werden opeenvolgend sporen 12, 13 en 14 aangetroffen. Spoor 12 was een vrij ondiepe muur, rechtstreeks gefundeerd op de laat-Middeleeuwse demping waarvan eerder sprake. Het baksteenformaat was 20x10x5 centimeter, wat aansluit bij de bouwfase 1903-1907. Dit is hetzelfde formaat als sporen 27 en 31 (zie proefsleuf 4). Spoor 13 is een andere en oudere bouwfase, bestaande uit een baksteenformaat van 24x1 1/12x5,5 centimeter. Zoals

reeds vermeld is dit baksteenformaat in de site van de Geschoeide Karmelieten gedateerd in de late 15^e en 16^e eeuw¹¹.

Figuur 28. Sporen 13 en 14 in het vlak.

Tussen deze sporen werd een zeer dunne laag brandafval aangetroffen, ook ten zuiden van spoor 29 werden bij het opschaven van het vlak dunne brandresten aangetroffen. Het gaat om een laag waarin verhitte klei en houtskool voorkomt, het leek echter niet te gaan om een brandlaag die ter plaatse is ontstaan. Een dergelijke brandlaag vormt een duidelijke horizont, met een brokkelige vulling van verbrande leem, verkoold hout en soms ook verbrand aardewerk. Dit was te Nieuwland niet het geval en het leek, net zoals spoor 11, te gaan om materiaal dat deel uitmaakte van de dempingslaag zelf.

Het is niet geheel duidelijk tot welke gebouwen deze muursegmenten hebben behoord, spoor 12 lijkt eerder een tuin- of tussenmuur te zijn, eerder dan een dragende structuur. Opnieuw biedt een confrontatie met het primitief kadaster en de kaart van Gérard geen definitieve identificatie van de muursegmenten. Spoor 14 lijkt in elk geval door te lopen tot in werkput 4, waarbij spoor 26 het verlengde van dit spoor is, met hetzelfde baksteenformaat en dezelfde gebruikte mortel.

AFWEGING:

De afweging voor het al dan niet verder onderzoeken (door middel van een vlakdekkend onderzoek in een volgende fase, nvdr.) van de aangetroffen sporen werd gemaakt en op basis van verschillende elementen werden deze **wel** voor verder onderzoek weerhouden:

¹¹ Laleman & Stoops, 2008.

- De aangetroffen muurstructuren van de rij burgerhuizen tonen een matige tot slechte bewaring van de structuren ouder dan de fase 1903-1907, behoudens sporen 3 en 9 (waarvan meerdere steenlagen bewaard zijn).
 - Eén of meerdere Middeleeuwse maaiveldniveaus zijn niet bewaard, noch zijn er andere archeologische horizonten goed bewaard, de laat-Middeleeuwse demping bevat geen leeflagen of Middeleeuwse archeologische contexten. Een advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed stelt echter dat een maaiveldniveau of loopniveau niet bewaard *hoeft* te zijn, waarbij de dempingspakketten als dusdanig een archeologische waarde kunnen bevatten. Het gaat in deze echter niet om een zgn. “zwarte laag”, maar om een demping. Desalniettemin stelt het Agentschap Onroerend Erfgoed dat het binnen deze dempingslagen niet ondenkbaar is dat oudere vloeren, haarden of loopniveaus bewaard kunnen zijn.
 - De structuren die het gros van de informatiewaarde over de mens in het verleden bevatten, zijnde de plaatsen waar het menselijk en huishoudelijk afval kan worden aangetroffen, zijn niet aangetroffen. Een advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed stelt echter dat deze rijke archeologische structuren desalniettemin aanwezig kunnen zijn, aangezien dergelijke diepere structuren zelden volledig worden verwijderd.
- ⇒ **Een vlakdekkend onderzoek van de bewaarde structuren kan archeologische kenniswinst opleveren.**

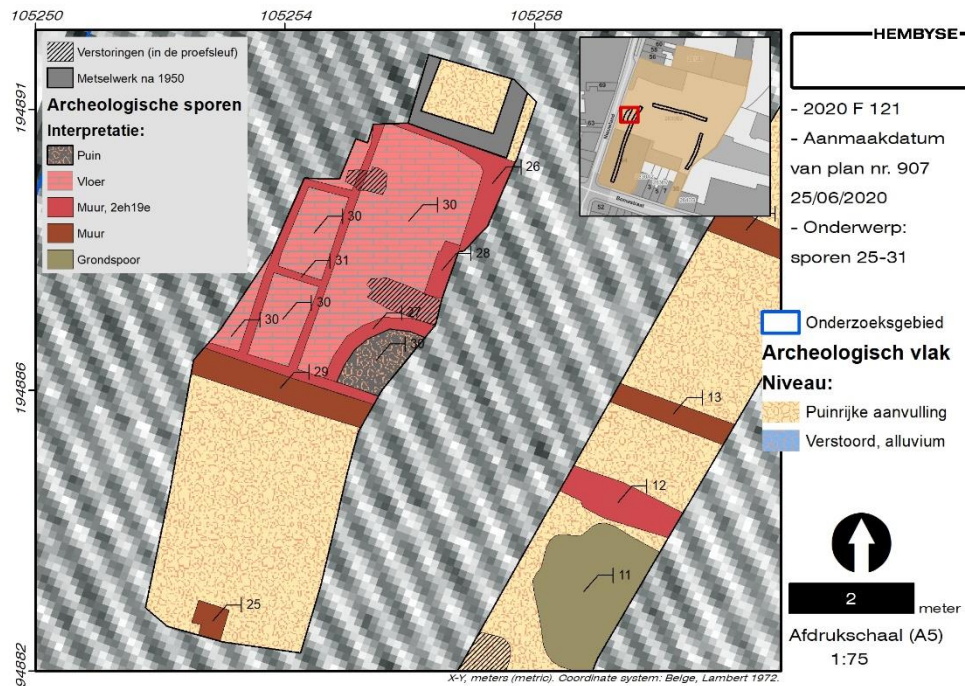
5.3.3 De souterrain van een burgerhuis

Gezien de cluster van muurstructuren en de vondst van laat-Middeleeuws aardewerk (sporen 10 en 11) werd besloten om tussen werkput 1 en de bestaande rooilijn van de straat Nieuwland een korte parallelsleuf te trekken, met als doel:

- Onderzoeken of de muurstructuren doorlopen tot de straatzijde en er mogelijk indelingen kunnen worden afgelijnd
- Het vaststellen van eventuele laat-Middeleeuwse structuren in de dempingslaag

In eerste instantie werd zeer jong muurwerk aangetroffen, dat kan worden verbonden aan een gekende put (plan van de bestaande toestand, 2018). Dit doorsneed spoor 26, dat in combinatie met spoor 14 als een funderingsmuur voor een gebouw kan worden beschouwd. Deze twee muursegmenten zijn sterk vergelijkbaar met sporen 24, 25 en 9, het gaat dus waarschijnlijk om muurwerk van de rij burgerhuizen die langs de straat gebouwd waren. Het opvallende in werkput 4 was dat binnen deze oudere muurstructuren een souterrain aanwezig was, bestaande uit een bakstenen vloer met onderverdelingen en een waterput.

De waterput (spoor 27) bestaat uit een half rond muursegment met een baksteenformaat van 20x11x5,5 centimeter, ingewerkt in de hoek van de kelder. Eenzelfde soort kelder en waterput werden aangetroffen in Oudenaarde-Louise Mariekaai¹².

Figuur 29. Werkput 4. Onder: sporen 26 tot 31 in het vlak.

¹² De Smaele & Pieters, 2018c.

Spoor 31 bestond uit een aantal verbonden muurtjes, opgebouwd uit één enkele baksteen, die de souterrain in verschillende segmenten leek onder te verdelen. Spoor 31 bestond uit dezelfde baksteen als spoor 27 en naar alle waarschijnlijkheid zijn het nissen voor de opslag van kolen en levensmiddelen. Spoor 31 was tegen spoor 29 aan gebouwd, wat betekent dat de oudere muursegmenten hergebruikt zijn bij de bouw van een kelder. De keldervloer bestond uit ongeglazuurde vierkante tegels van 17x17x2,5 centimeter. De vloer was tegen spoor 31 aan gelegd, dit betekent dat de vloer geen oudere fase vertegenwoordigt, maar met de plaatsing van het souterrain samenhangt. Op basis van het baksteenformaat van sporen 27 en 31 lijkt het in zijn geheel te gaan om een herbouwfase in de periode 1903-1907. Aangezien het gaat om een souterrain (waarbij verschillende burgerhuizen in Nieuwland uit die periode nog steeds van een vergelijkbaar souterrain voorzien zijn), is de top van de laat-Middeleeuwse dempingslaag verstoord. Ten zuiden van de souterrain werden, behoudens de dempingslaag zelf, geen sporen of structuren aangetroffen. Er was sprake van een restant van muurwerk (spoor 25).

Figuur 30. Spoor 25 in het vlak.

Muur 25 was opgebouwd met bakstenen van 24x12x6 centimeter groot, een formaat dat in verband kan worden gebracht met spoor 29. Spoor 25 wijst er dus op dat de bebouwing aan de straatzijde van Nieuwland heeft bestaan uit verschillende burgerhuizen, maar dat de bewaring ervan matig is. Indien deze dus niet voorzien zijn van een kelder of souterrain, lijkt er van de bebouwing archeologisch weinig waarneembaar te zijn, andere dan de voetafdruk op basis van

de buitenmuren. Hetzelfde was zichtbaar aan de hoekpanden met de Bomastraat waar van de woningen die ouder dan 1903 dateren, relatief weinig bewaard was.

AFWEGING:

De afweging voor het al dan niet verder onderzoeken (door middel van een vlakdekkend onderzoek in een volgende fase, nvdr.) van de aangetroffen sporen werd gemaakt en op basis van verschillende elementen werden deze **wel** voor verder onderzoek weerhouden:

- De aangetroffen muurstructuren van het burgerhuis tonen een matige tot slechte bewaring van de structuren ouder dan de fase 1903-1907. Dit is een aanwijzing dat de huizenrij in de stadsvernieuwingsfase grondig is veranderd. Spoor 9 is hier, net als spoor 3, een uitzondering op, waarbij meerdere steenlagen bewaard zijn.
 - De structuren die het gros van de informatiewaarde over de mens in het verleden bevatten, zijnde de plaatsen waar het menselijk en huishoudelijk afval kan worden aangetroffen, zijn niet bewaard.
- ⇒ **Gezien het advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed en het feit dat deze souterrain binnen dezelfde rij burgerhuizen langs Nieuwland valt, kan de souterrain en de omliggende structuren in dezelfde advieszone worden opgenomen.**
- ⇒ **Een vlakdekkend onderzoek van de bewaarde structuren levert mogelijk archeologische kenniswinst op.**

52

5.3.4 Fasering

Op basis van de aangetroffen en beschreven sporen en structuren binnen het onderzoeksgebied kan een algemene fasering worden opgemaakt. Er is sprake van:

- **20^e eeuw. Fase INCO:** het grootste deel van de gebouwen binnen het onderzoeksgebied is gesloopt ten voordele van de INCO-infrastructuur. Dit is gebeurd tussen (ten vroegste) **1959 en 1966**. De burgerhuizen en het hoekhuis die in 1966 nog aanwezig waren, zijn dan gesloopt om de INCO-infrastructuur verder uit te bouwen.
- **Stadsvernieuwing**, vroege 20^e eeuw. Voorafgaand aan de INCO-infrastructuur moeten binnen het onderzoeksgebied twee soorten structuren aanwezig geweest zijn, namelijk een beluikje (zie verder) en **burgerhuizen** aan Nieuwland en de Bomastraat. Op basis van de historische gegevens over deze straten en de aangetroffen sporen en structuren, zijn de burgerhuizen aan Nieuwland gebaseerd op oudere burgerhuizen, maar vermoedelijk grondig vernieuwd in de periode **1903-1907**. De aangetroffen structuren duiden op een grondige renovatie van de panden in deze periode, waarbij van de oorspronkelijke panden mogelijk weinig bewaard is. Hiervan zijn althans geen archeologische structuren, andere dan het funderingsmuurwerk, aangetroffen.

- **Industriële Revolutie.** Tussen **1841 en 1855** is binnen het oostelijke deel van het onderzoek een **beluik** gebouwd, bestaande uit een enkele rij werkmanswoningen. Deze woningen waren bereikbaar vanuit Nieuwland via een bestaand pand en vanuit het oosten middels een brugje over het Stekenevaardeken. Op dat moment was de rij burgerhuizen in Nieuwland reeds volledig bebouwd. Het gebied ten oosten van deze huizenrij was een nat en moerassig gebied, waarin de beluikhuizen gebouwd zijn. De beluikhuizen zijn waarschijnlijk voor INCO afgebroken.
- **Deventer, 16^e eeuw.** Ten laatste in **1560** is er een fase van **bebouwing** van de straatzijde van Nieuwland, voorafgegaan door een snelle **demping** van een deel van het gebied. Aangezien de Stad Gent deze gronden pas in 1300 heeft aangekocht en het oudste baksteenformaat in de 15^e-16^e eeuw dateert, kan worden verondersteld dat deze bebouwing pas aanvang heeft genomen in de 15^e eeuw en ten laatste in 1560 is afgerond. Van deze huizen zijn enkel buitenmuren bewaard; afvalkuilen en dergelijke werden niet aangetroffen.
- **Pre-stedelijke fase.** Voorafgaand aan de bebouwing en de demping is er waarschijnlijk sprake van bleekweiden, die droog gehouden werden door lange, parallelle **greppels** (vergelijkbaar met rabatten, zoals zichtbaar op het kaartenmateriaal van Benthuis, 1729). De vulling van deze greppels kan op basis van een leipanfragment **ten vroegste in de 13^e eeuw** gedateerd worden, waarna met zekerheid een vrij lange periode van vernatting heeft plaatsgevonden, die veenvorming toeliet. Na deze veenvorming is het gebied nog meermaals geïundeerd, alvorens een demping aan de straatzijde heeft plaatsgevonden. Deze landschappelijke situering en dit landgebruik duiden op een drastisch verminderde kans op het aantreffen van archeologische sporen en structuren, ouder dan de 13^e eeuw.

5.4 Assessment van vondsten en stalen

5.4.1 Conservatie-assessment van vondsten

Er werden in totaal 13 archeologische objecten ingezameld, het gaat uitsluitend om gedraaid aardewerk en een fragment bouwkeramiek. Het aardewerk is in bovenstaande tekst besproken.

Alle ingezamelde archeologische objecten werden handmatig met lauw water gewassen en aan de lucht gedroogd. Al het materiaal is voldoende goed bewaard en behoefde geen stabilisatie of conservatie. De objecten zijn droog bewaard en worden droog bewaard in het tijdelijk depot van Hembyse bvba.

De minigrip-zakken waarin de objecten zich bevinden worden indien nodig geperforeerd indien blijkt dat de objecten niet volledig zouden zijn uitgedroogd (voornamelijk bij zeer poreuze materiaalcategorieën), op deze manier is vorming van condens (en dus schimmels of mossen) niet mogelijk.

De preliminaire determinatie/assessment van de vondsten werd uitgevoerd door Bart De Smaele. In de context van de prospectie met ingreep in de bodem wordt het aardewerk algemeen besproken en wordt er geen exhaustieve determinatie uitgevoerd (het beperkte ensemble laat dit evenmin toe, nvdr.). Voor het assessment van het gedraaid aardewerk, dat in de late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd kon worden gedateerd, is de typologie van De Groote¹³ gebruikt.

54

5.4.2 Conservatie-assessment van stalen

Er werden geen stalen ingezameld, er zijn immers ook geen contexten aangetroffen waarbij een staalname en een onderzoek van dit staal noodzakelijk zou zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

5.5 Tussentijds besluit

Op basis van de data uit de bureaustudie kan gesteld worden dat er een algemene verwachting was gesteld naar het aantreffen van archeologische sporen en structuren uit de periode 1200-1900. Het ging dan om de huizenrij aan de straatzijde van Nieuwland, waarbij de focus enerzijds lag op eventuele sporen en structuren van huishoudelijke en/of ambachtelijke activiteiten en anderzijds op de bewaringstoestand van de beluikhuizen uit de periode 1841-1855. Gezien de landschappelijke ligging werd de mogelijkheid opengehouden dat er ook oudere maaiveldniveaus in de lage en natte delen van het terrein bewaard zouden zijn.

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem werden aanwijzingen vastgesteld dat het terrein in de late Middeleeuwen in gebruik was als een bleekweide, opgedeeld door parallelle afwateringsgreppels. Nadat deze in verval geraakt waren, is aan het tracé van de straat Nieuwland een demping en een ophoging gebeurd,

¹³ De Groote, 2014.

met als doel het bouwen van burgerhuizen langs de straat. Het gaat om woningen die ten minste gefundeerd waren met baksteen muren en reeds in 1560 aanwezig waren. Van deze gebouwen zijn enkel de tussenmuren aangetroffen, loop- of woonniveaus, afvalkuilen, beerputten en dergelijke meer in de tuingedeelten werden niet aangetroffen. Men moet echter aannemen dat deze niet noodzakelijk afwezig zijn.

Op basis van de aangetroffen sporen en structuren lijkt het er alvast op dat de huizenrij in de fase van stadsvernieuwing in 1903-1907 grondig is aangepast en dat ten minste de hoekpanden aan de Bomastraat en een burgerwoning aan de voormalige ingang van INCO ten gronde zijn verbouwd in deze stadsvernieuwingsfase. Op basis van de aangetroffen sporen en structuren lijkt dit het geval te zijn voor de volledige huizenrij aan Nieuwland.

Wat betreft het gedeelte van het terrein dat niet gedempt was kan er gesteld worden dat dit een moerassig gebied is gebleven, tot er in de periode 1841-1855 opnieuw sprake is van een demping (dit keer met puinaanvullingen) waarop een beluik is aangelegd. Er moet sprake geweest zijn van zeven tot acht huisjes met een voortuintje en een toilet aan een steegje, dat middels een brugje over het Stekenevaardeken liep. Van het beluik is relatief weinig bewaard, en de kans dat een volledig huisje (plattegrond van de woning met inbegrip van tuingedeelte met beer- en afvalkuilen) nog bewaard is, is zeer klein tot onbestaand.

Men kan stellen dat de bewaring van het gebied matig is, waarbij de rij burgerhuizen aan de straat Nieuwland de best bewaarde zone is en de overige delen van het gebied slecht bewaard zijn. Er is een aantal duidelijke aanwijzingen voor de fasering van de historische bebouwing van het gebied, maar er werden in de proefsleuven geen horizonten, grondsporen of contexten aangetroffen die een duidelijk kennisvermeerderingspotentieel bevatten (zoals beerputten). Op basis van een advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed moet echter de aanname worden gedaan dat de bewaring van de sporen aan de straat Nieuwland en de aanwezigheid van een dempingspakket mogelijk ook een bewaring van sporen, structuren en horizonten uit de late Middeleeuwen en de 16^e-eeuwse bewoningsfase veronderstelt en dat deze dus een archeologisch kennispotentieel moeten bevatten. Op basis hiervan dient een groot deel van de rij burgerhuizen langs de straat Nieuwland verder te worden onderzocht.

6 Huidige synthese en waardering

6.1 Synthese

6.1.1 (On)volledigheid van de dataset

Het onderzoek kadert in de aanvraag van een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van stedenbouwkundige handelingen (de afbraak van bestaande bedrijfsinfrastructuur en de bouw van een residentieel complex).

Het uitgevoerde vooronderzoek dat in het Verslag van Resultaten is verwerkt, is een nota van een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem, in de vorm van een proefsleuvenonderzoek op basis van een bekrachtigde archeologienota.

Het vooronderzoek met ingreep in de bodem kon volledig worden uitgevoerd:

- het plangebied kon worden afgebakend
- reeds verstoorde zones zijn in kaart gebracht
- de aardkundige data zijn getoetst
- de gekende archeologische en historische waarden en indicatoren van het onderzoeksgebied zijn getoetst
- er is een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd, conform het Programma van Maatregelen van de bekrachtigde archeologienota
- de vervolgstategie werd opgesteld

56

Het proefsleuvenonderzoek heeft, in zijn huidige vorm, de mogelijkheid geboden het vooronderzoek te vervolledigen en om de gepaste maatregelen –enkel indien er aanwijzingen zijn voor bewaarde archeologische sites- voor het verdere verloop van het archeologische traject uit te tekenen.

6.1.2 Interpretatie van de huidige dataset

Men kan zich uiteindelijk afvragen of er middels het raadplegen van de historische data, de historische kaarten, de luchtfoto's en de gekende archeologische gegevens voldoende elementen zijn om de historische en archeologische realiteit van het huidige onderzoeksgebied te bepalen.

De bureaustudie heeft aangetoond dat:

“het onderzoeksgebied reeds in de eerste helft van de 16^e eeuw bewoond was. Er zijn geen oudere kaarten beschikbaar, maar men kan vermoeden dat deze bebouwing reeds eerder binnen het onderzoeksgebied aanwezig was. Er is dus een reële verwachting op het aantreffen van sporen uit de 16^e tot 19^e eeuw, of ouder. Het gaat om de resten van een huizenblok, waarbij de bebouwing zich hoofdzakelijk langs Nieuwland bevond, met tuinen en een beluik in oostelijke richting. Gezien de beperkte oppervlakte van het onderzoeksgebied moet men zich echter afvragen in hoeverre het

onderzoeksgebied niet volledig binnen de zone van de historische bebouwing valt. Desalniettemin bestaat de kans dat er binnen dit onderzoeksgebied resten van deze historische bebouwing worden aangetroffen en op basis van het kaartenmateriaal kan niet worden uitgesloten dat deze ook teruggaan op een situatie uit de late middeleeuwen. Er is ook onvoldoende data om te stellen dat alle archeologische sporen door de opeenvolgende 19^e en 20^e -eeuwse bebouwing zijn vernietigd.

Op basis van de archeologische indicatoren in de dichte omgeving kan worden besloten dat het gebied zich in een lager gelegen gebied ten noorden van de stadskern bevindt. Dit drassige gebied werd gedurende lange periode in gebruik genomen als weideland dat in gebruik was als blekerij of voor de begrazing door vee. Dit is een situatie die voor het oostelijke deel van het projectgebied zelfs nog langer in voege blijft. Het westelijke deel, aan de straatzijde, wordt echter verkaveld naar aanleiding van de nood aan woonuitbreiding tijdens de 14^e eeuw. Hiervan kunnen de archeologische sporen zich bevinden in leeflagen en ophogingspakketten (zogenaamde “zwarte lagen”) bevinden en aangezien er geen bodemkundige data beschikbaar is om dit te bevestigen of te ontkrachten, moet worden uitgegaan van een mogelijke aanwezigheid van deze lagen. Deze kunnen dus binnen het onderzoeksgebied voorkomen en hebben in dat geval een goede bewaring van archeologische sporen en relictten tot gevolg. Bovendien is uit archeologisch onderzoek in het verleden gebleken dat onder deze leeflagen of afvallagen ook oudere sporen dan middeleeuwse sporen aangetroffen kunnen worden, het gaat dan om pre-stedelijke sporen, bijvoorbeeld uit de ijzertijd en de Romeinse periode. In het geval van een sterk verstedelijkt gebied als Gent kunnen de kleinste resten uit deze periode (residueel aardewerk, een geïsoleerd crematiegraf, ...) een belangrijke bron van informatie over de ontstaansgeschiedenis van de stad opleveren.”

57

Met andere woorden: de bureaustudie had een verwachting naar het aantreffen van sporen uit de 13^e tot en met de 19^e eeuw, waarbij de mogelijkheid bestond dat ook sprake was van leeflagen en ophogingspakketten die eventueel oudere niveaus (bijvoorbeeld uit de IJzertijd en de Romeinse periode) afdekten.

De dataset van de bureaustudie is in het kader van de nota van het uitgesteld vooronderzoek uitgebreid met een prospectie met ingreep in de bodem conform het Programma van Maatregelen van de bekrachtigde archeologienota.

Aangezien er heden, op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek, kan worden geantwoord op de vraag of er archeologische sporen en structuren en

archeologische sites binnen het onderzoeksgebied aan/of afwezig zijn, kan de huidige dataset als volledig worden beschouwd.

6.1.3 Huidige waardering van de archeologische site

Op basis van de gegevens uit het verslag van resultaten van het uitgevoerde vooronderzoek kan dus worden gesteld dat:

1. Het onderzoeksgebied is gelegen in een eertijds moerassig gebied in het noordwesten van de stad dat doorsneden was door talrijke kleine riviertjes, waarvan het Stekenevaardeken, aan de oostelijke grens van het onderzoeksgebied, als enige getuige overblijft.
2. Het onderzoeksgebied moet oorspronkelijk in gebruik zijn onderverdeeld in verschillende bleekweides, waarbij de verschillende bleekvelden van elkaar gescheiden waren door kleine gietsloten van waaruit het te bleken linnen met water besprenkeld kon worden.
3. Geleidelijk aan werd het gebied opgenomen in het stedelijk weefsel waarbij de gietsloten gebruikt werden om het terrein te ontwateren. Vanaf ten minste de 16^e eeuw is sprake van bewoning langsheen de straat Nieuwland, waarbij het achterliggende gebied in gebruik was als akkerland en tuingebied. Twee van deze ontwateringsgreppels werden aangetroffen tijdens het proefsleuvenonderzoek. De vulling van deze greppels wijst op een geleidelijke dichtslibbing van deze greppels waarbij het terrein echter gevoelig bleef voor overstromingen. De aanwezigheid van een veenpakket in de greppels en een afdekkend kleig pakket bovenop de geattesteerde greppels wijst immers op vernatting en op fluviatiele afzettingen.
4. De Industriële Revolutie creëerde echter een grote nood aan woonuitbreidingsgebieden, waardoor het gebied nogmaals werd opgehoogd (vreemd genoeg zijn geen oudere loopniveaus bewaard of aangetroffen) en een rij beluikhuisjes werd opgericht, haaks op de straatzijde en toegankelijk vanuit het oosten middels een brugje over het Stekenevaardeken.
5. Aan het begin van de 20^e eeuw is sprake van een heus stadsvernieuwingsproject waarbij ook de bestaande huizen binnen het huidige onderzoeksgebied werden aangepakt: er is immers sprake van een afbraak- en heropbouwfase van de huizen aan de straatzijde.
6. De aanwezige sporen en structuren kunnen aldus teruggebracht worden tot de 19^e en het begin van de 20^e eeuw, waarbij de daarop volgende sloop- en nieuwbouwwerkzaamheden in het kader van bedrijfsinfrastructuur een impact gehad hebben op de bewaring van het archeologisch aanwezige bodemarchief. Specifieke contexten met een duidelijk potentieel op archeologische kennisvermeerdering werden niet aangetroffen, maar zouden mogelijk wel in de dempingspakketten aanwezig kunnen zijn. Hetzelfde geldt voor beerputten, afvalputten en dergelijke, waarvan - ondanks niet aangetroffen- moet worden aangenomen dat deze aanwezig

kunnen zijn. De aangetroffen sporen en structuren, die getuigen van de demping van het terrein, de aanleg van een nieuwe straat, de bouw van huizen voorafgaand aan het jaar 1560 en het grondig renoveren van deze huizen in de 19e en vroege 20^e eeuw, bevatten bijgevolg een potentieel op kennisvermeerdering.

Op basis van de bestaande dataset kan dus worden besloten dat er binnen het onderzoeksgebied archeologische sporen en structuren aanwezig zijn en een strook van sporen en structuren langs de straat Nieuwland **een potentieel op archeologische kennisvermeerdering bevat**.

6.1.4 Impact van de geplande werken

Op basis van de inzichten, verworven in de geplande werken binnen het projectgebied, kan worden gesteld dat de geplande werken bestaan uit:

- Het opbreken van de bestaande verharding
- Afbraak van de bestaande bebouwing
- Het aanleggen van funderingen, rioleringen en nutsleidingen
- Het bouwen van een residentieel complex
- De aanleg van een ondergrondse parking
- De aanleg van een parkzone met een openbaar karakter
- Aanleg van een binnengebied met semi-privé karakter (moestuinen, speelruimte)

59

Er wordt uitgegaan van een integrale verstoring van de bodem, maar op basis van de archeologische data en de bestaande toestand van het onderzoeksgebied, is de kans op het aantreffen van goed bewaarde archeologische sporen met een duidelijk potentieel op archeologische kennisvermeerdering daarbinnen zo goed als nihil.

Op basis hiervan kan worden besloten dat er verdere maatregelen voor het opsporen, het waarderen en het ex situ bewaren van eventueel aanwezige archeologische sporen en structuren genomen dienen te worden.

6.2 Vervolgtraject

6.2.1 Antwoord op de onderzoeksvragen

Voorafgaand aan het onderzoek is een aantal onderzoeksvragen gesteld, die onderliggend kader vormen voor de opzet van het onderzoek.

Proefsleuvenonderzoek:

- *Zijn er binnen de contouren van het onderzoeksgebied sporen terug te vinden met archeologisch en/of cultuurhistorisch relevante waarde?*

Binnen het te ontwikkelen gebied zijn archeologische sporen en structuren aanwezig. Het betreft voornamelijk muurwerk uit de 19^e en 20^e eeuw en grondsporen met herwerkt materiaal uit de late Middeleeuwen. Hierbij is sprake van een vroeg 20^e-eeuwse afbraakfase, waarbij de maaiveldniveaus en de bovengrondse structuren waarschijnlijk volledig zijn vernietigd.

Op een dieper niveau werd de pre-stedelijke bodem aangetroffen, waarbij sprake is van een drassig, alluviaal gebied dat middels greppels werd afgewaterd. Echter geraakten deze greppels op een natuurlijke wijze opgevuld (door het niet langer onderhouden van de site ?), waarna het volledige onderzoeksgebied onder water kwam te staan en een pakket kleilig sediment werd afgezet.

- *Wat is de aard, bewaringstoestand en kennispotentieel van deze sporen?*

De aangetroffen sporen en structuren zijn op zich goed bewaard, maar de hoeveelheid sporen en structuren is eerder beperkt: de geattesteerde sporen en structuren zijn immers langs alle zijden geraakt en omgeven door diepgaande verstoringen. De rij burgerhuizen langs Nieuwland is aangepast in de 19^e en vroege 20^e eeuw en de bewaring van de huizen uit de 16^e-eeuwse fase is ongekend. Enkel muren 3 en 9 vertonen een goede bewaring. Binnen het dempingspakket waarop deze 16^e-eeuwse huizenrij is gebouwd, werden geen leeflagen, afvallagen of ingegraven sporen en structuren aangetroffen. Op basis van een advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed moet de aanname worden gedaan dat deze desalniettemin aanwezig kunnen zijn.

- *Wat is de densiteit en hun verspreiding?*

De aangetroffen sporen bevinden zich enerzijds langsheen de straatzijde, ter hoogte van de bebouwing langsheen Nieuwland; en anderzijds aan de andere zijde van het onderzoeksgebied waar de oostelijke uitloper van de rij beluikhuisjes geattesteerd werd. De tussenliggende zones zijn nagenoeg volledig en diepgaand (meer dan 1,5 meter) verstoord.

- *Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?*

De aangetroffen sporen en structuren behoren tot verschillende periodes, waarbij sprake is van recente, 20e-eeuwse muurresten die getuigen van het laatste gebruik van de site als bedrijfsinfrastructuur; muurresten uit het begin van de 20e eeuw die samenhangen met de stadsvernieuwing; muurresten uit het midden van de 19e eeuw die getuigen van in gebruik

name van het terrein tijdens de Industriële Revolutie en sporen die teruggaan op een pre-stedelijke fase.

- *Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?*

De geattesteerde sporen kunnen teruggebracht worden tot de recent afgebroken bedrijfsgebouwen; een souterrain van burgerhuizen uit het begin van de 20e eeuw; beluikhuisjes uit het midden van de 19e eeuw en tot slot enkele greppels en een overstromingssediment uit de pre-stedelijke fase.

- *Wat is de impact van de geplande bouwwerken op deze sporen?*

Er is sprake van een geplande integrale versterking van het onderzoeksgebied waarbij de aangetroffen archeologische sporen onvermijdelijk te niet worden gedaan. Aangezien de rij burgerhuizen langs Nieuwland verondersteld wordt een archeologisch kennispotentieel te bevatten, dient deze zone verder te worden onderzocht om de impact van de geplande werken te remediëren.

- *Wat is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap en de bodem ?*

De aangetroffen sporen uit de pre-stedelijke fase bevestigen dat het onderzoeksgebied eertijds gelegen was in een drassig en erg overstromingsgevoelig gebied in het noordwesten van de stad. Bij in gebruik name van het terrein diende het gebied dan ook (ten dele) opgehoogd te worden middels puin.

- *Welk beeld kan gevormd worden in het kader van de stadsuitbreiding in deze drassige gebieden?*

Er is een vermoeden dat het gebied na de aankoop door de Stad Gent in 1300 niet meer onderhouden werd en een tijd braak heeft gelegen. Daarna koos men voor een lineaire demping en ophoging op het tracé van de straat Nieuwland. Het gebied bleef echter een lange tijd drassig, om pas in de 19e eeuw verder opgehoogd te worden. Het inwinnen en ontwikkelen van de drassige gebieden binnen de derde stadsomwalling is dus een meerfasig gebeuren.

- *Welke strategie dient verder gevolgd te worden ter bescherming van het archeologisch patrimonium ter hoogte van het onderzoeksgebied ?*

Er dient een vlakdekkend archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden in de zone van de rij burgerhuizen langs Nieuwland.

- *Welke methodologische lessen kunnen uit het onderzoek worden getrokken en hoe is dit van toepassing op toekomstig onderzoek in de stad Gent ?*

Het is niet mogelijk om enkel op basis van kaartenmateriaal of enkel op basis van de archeologische sporen en structuren een eenduidig onderscheid te maken tussen de verschillende fasen van stadsuitbreiding en stadsvernieuwing. Een combinatie en confrontatie van de verschillende bronnen is strikt noodzakelijk om de complexe fasering inzichtelijk te maken. Op basis van de beschikbare onderzoeksdata uit het proefsleuvenonderzoek blijkt het evenmin mogelijk om het archeologisch

kennispotentieel afdoende in te schatten. Ook al zijn er geen sporen, structuren of horizonten aangetroffen die traditioneel beschouwd worden als een potentieel op kenniswinst bevattend, dient de aanname te worden gedaan dat deze sporen, structuren en horizonten in zones die niet verstoord zijn, wel degelijk bewaard kunnen zijn. Deze aanname moet worden besloten op basis van een advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed. Dit doet dus besluiten dat de prospectie met ingreep in de bodem ofwel onvolledig is, ofwel de focus te veel legt op de ruwe onderzoeksdata en niet op aannames. Men kan dus stellen dat Ockhams scheermes niet te diep in de beschikbare onderzoeksdata mag snijden. In die optiek zijn twee belendende archeologische onderzoeken rondom het huidige onderzoeksgebied herbekeken. Aan de overzijde van Nieuwland (ten westen van het huidige onderzoeksgebied) is door de collega's van Acke & Bracke een bureaustudie uitgevoerd voor Nieuwland 53-59, waarbij op basis van de kleine oppervlakte en de spreiding van de geplande bebouwing geen prospectie met ingreep in de bodem is geadviseerd¹⁴. In deze zone zijn dus geen data over de bodemopbouw en het bodemarchief beschikbaar.

Ten zuiden van het huidige onderzoeksgebied is in dezelfde straat en in een zeer vergelijkbare situatie wel een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd¹⁵. In deze prospectie werden geen baksteenformaten of mortelsoorten geregistreerd, dus een vergelijking met de relatieve chronologie van aangetroffen structuren in het huidige onderzoeksgebied is niet mogelijk. Bovendien konden in het onderzoek van de collega's van ADEDE geen bodemprofielen worden aangelegd, waardoor ook geen data over mogelijke dempingen beschikbaar zijn. Uiteindelijk werd, op basis van de aangetroffen sporen en structuren, geen verder onderzoek geadviseerd. Het leek er sterk op dat er van de pre-19^e -eeuwse bouw- en bewoningsfasen weinig tot niks bewaard was.

Met andere woorden: op basis van de beschikbare archeologische data, zowel binnen als belendend aan het huidige onderzoeksgebied, is een methodologische evenwichtsoefening aan de gang. Enerzijds zijn er relatief weinig harde data om te stellen dat er een goede bewaring en een hoog kennisvermeerderingspotentieel binnen het huidige onderzoeksgebied aanwezig is, maar anderzijds is dit tot nog toe de enige zone waarbinnen (middels een vlakdekkend onderzoek) kan worden besloten wat de bewaring en het kennisvermeerderingspotentieel van een Middeleeuwse demping en de footprint van de huizen is, mét de aanname dat archeologisch "rijke" contexten aanwezig kunnen zijn (maar nog niet vastgesteld).

¹⁴ Acke & Bracke, 2017.

¹⁵ Van Wetter S., 2018.

6.2.2 Afweging van de te nemen maatregelen

Het volledige archeologietraject wordt bepaald als een traject van verschillende onderzoeksmethodes, waarbij dient te worden afgewogen of deze individuele onderzoeksmethodes mogelijk, nuttig, schadelijk en/of noodzakelijk zijn. In deze fase van het onderzoekstraject is een prospectie met ingreep in de bodem op basis van een bekrachtigde archeologienota uitgevoerd en de onderstaande tabel geeft weer welke onderzoeksmethodes in het volledige archeologietraject MOGELIJK, NUTTIG, SCHADELIJK en NOODZAKELIJK zijn.

<i>Soort onderzoek</i>	<i>Mogelijk</i>	<i>Nuttig</i>	<i>Schadelijk</i>	<i>Noodzakelijk</i>	<i>Evaluatie</i>
Bureauonderzoek	JA	JA	NEE	JA	Is reeds uitgevoerd.
Archiefonderzoek	JA	NEE	NEE	NEE	Niet noodzakelijk, er zijn voldoende data beschikbaar.
Geofysisch onderzoek	NEE	NEE	NEE	NEE	De bodembedekking laat dit niet toe.
Veldkartering	NEE	NEE	NEE	NEE	De bodembedekking laat dit niet toe.
Landschappelijke boringen	JA	NEE	NEE	NEE	De huidige kennis van de bodem biedt geen onderzoeksvragen voor landschappelijke boringen.
Verkennde en waarnemende archeologische boringen	JA	NEE	NEE	NEE	De huidige kennis van de bodem biedt geen onderzoeksvragen voor landschappelijke boringen.
Proefsleuven	JA	NEE	NEE	NEE	Is reeds uitgevoerd.
Vlakdekkend onderzoek	JA	JA	JA	JA	Zie Programma van Maatregelen
Andere	NEE	NEE	NEE	NEE	Nvt.

Op basis van deze evaluatie en de reeds uitgevoerde onderzoeken, kan worden gesteld dat een vlakdekkend archeologisch onderzoek dient te worden uitgevoerd om het archeologietraject als volledig te kunnen beschouwen.

6.2.3 Bepaling van de te nemen maatregelen

Op basis van de kennis van de geplande werken is een behoud in situ van het bodemarchief niet mogelijk. Binnen het te ontwikkelen gedeelte van het onderzoeksgebied zal het bodemarchief door de geplande werken immers volledig verstoord worden, waardoor strikt gezien een behoud van het mogelijk aanwezige archeologisch erfgoed in situ niet mogelijk is.

Gezien het feit dat de ingezamelde data aangetoond hebben dat het onderzoeksgebied een potentieel tot archeologische kenniswinst bevat, worden verdere maatregelen noodzakelijk geacht. De werken zouden een impact op het archeologisch kennispotentieel kunnen hebben.

6.2.4 Randvoorwaarden

Op basis van de beschikbare data kan worden gesteld dat de zone van de rij burgerhuizen langs de straat Nieuwland vlakdekkend dient te worden onderzocht. In deze zone wordt aangenomen dat de kans op het aantreffen van archeologische resten met een potentieel op kennisvermeerdering reëel is.

Binnen de afbakening van deze archeologische site (zie verder) kunnen geen werkzaamheden plaatsvinden tot zo lang de archeologische site vlakdekkend onderzocht is.

6.3 Besluit

De archeologische data wijzen op een situatie waarbij het onderzoeksgebied gelegen is in een drassig gebied in het noordoosten van de oude stadskern van Gent, dat gedurende lange tijd in gebruik was als bleekweide. Geleidelijk aan werd het gebied opgenomen in het stedelijk weefsel waarbij een eerste fase ten laatste gedateerd kan worden rond het midden van de 16^e eeuw. Enkele eeuwen later volgde de nood aan woningen om fabrieksarbeiders te kunnen huisvesten. Dit uit zich binnen het onderzoeksgebied in de oprichting van een rij van 7 of 8 beluikhuisjes die zich haaks op de straatzijde bevonden. Aan het begin van de 20^e eeuw volgde -in het kader van grote stadsvernieuwingsprojecten- een grote renovatie (lees: sloop en nieuwbouw) van de huizen aan de straatzijde. Het geheel werd echter sinds het midden van de 20^e eeuw geleidelijk aan gesloopt om plaats te maken voor de bedrijfsinfrastructuur van onder andere een zuivelbedrijf.

Het archeologisch vooronderzoek heeft bijgevolg een belangrijke aanvulling geleverd omtrent de evolutie van het onderzoeksgebied en de aangetroffen rij burgerhuizen dient verder te worden onderzocht om deze historische evolutie archeologisch te onderzoeken.

7 Bibliografie

Naslagwerken

Acke B. & Bracke M., 2017. *Archeologienota Gent Nieuwland 57-59*, Zelzate.

Antrop M., 2002. *Traditionele landschappen van het Vlaamse Gewest, Versie 6.1*, opgemaakt door de Vakgroep Geografie van de UGent.

Borremans M., 2015. *Geologie van Vlaanderen*, Academia Press, Gent.

Code Van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0.

De Groote K., 2008. *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen*, in: Relicta Monografieën 1, VIOE, Brussel.

De Smaele B. & Pieters H., 2018a. *Archeologienota voor het onderzoeksgebied Nieuwland 54*, Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 37, Gent.

De Smaele B. & Pieters H., 2018b. *Nota naar aanleiding van de bouw van een studentenresidentie aan de Slachthuiskaai te Oostende*, Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 38, Gent.

De Smaele B. & Pieters H., 2018c. *Nota van het uitgesteld vooronderzoek aan de Louise Mariekaai 15 te Oudenaarde*, Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 73, Gent.

De Smaele B. & Pieters H., 2020. *Nota van het uitgesteld vooronderzoek aan de voormalige Sint-Martinuspastorij te Deinze*, Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 116, Gent.

Laleman M.C. & Stoops G., 2008. *Baksteengebruik in Vlaamse Steden. Gent in de Middeleeuwen*, in: Coormans & Van Royen (eds.): *Medieval Brick Architecture in Flanders and Northern Europe. The question of the Cistercian origin*, in: *Novi Monasterii* 7, Koksijde, p. 163-184.

Schellingerhout A., 2009. *Dakpannen. 2600 jaar terracotta of keramische dakpan*, Leiden.

Vandeputte O., 1995. *Gids voor Vlaanderen. Toeristische en culturele gids van de Vlaamse gemeenten*, Uitgeverij Lannoo, Tielt.

Van Ranst E. & Sys C.. 2000. *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Universiteit Gent, Gent.

Van Wetter S., 2018. *Nota Nieuwland te Gent (Oost-Vlaanderen)*, ADEDE Archeologisch Rapport 342, Gent.

Van Zijverden W. & De Moor J., 2014. *Het groot profielenboek; Fysische geografie voor archeologen*, Leiden.

Online bronnen:

<http://www.geopunt.be/>

<https://www.dov.vlaanderen.be/>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/>

<https://cai.onroerenderfgoed.be/>

<http://uurl.kbr.be>

<https://www.cartesius.be/>

http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE

<https://geoplannen.omgeving.vlaanderen.be/roviewer/?t=7&m=1&category=2>

www.geologievannederland.nl

<http://www.waterwijk.be/huizen-in-de-waterwijk/oudevest/oudevest-33-kad-nr-166b/prent00311/>

8 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de topografische kaart en de kadasterkaart.....	7
Figuur 2. Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de erkende IOED's en het Onroerenderfgoeddepot. Onder: situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de "Werkgebieden Archeologie" van het Agentschap Onroerend Erfgoed.....	10
Figuur 3. Sfeerbeeld tijdens de registratie van de proefsleuven.	11
Figuur 4. Puttenplan. Onder; zicht op het gebied vanaf de oostelijke perceelsgrens richting Nieuwland.	13
Figuur 5. Situering van de putwandprofielen ten opzichte van de bodemkaart en de quartair profieltypekaart.	17
Figuur 6. Putwandprofiel 1.....	18
Figuur 7. Putwandprofiel 2. Onder: het nog openliggende segment van de gracht van de site met walgracht, ter hoogte van het huidige "Ridderhof".	20
Figuur 8. Putwandprofiel 3.....	22
Figuur 9. Leipan met glazuerspatten uit laag 5 in profiel 3.	23
Figuur 10. Bewaarde rabatten in natuurgebied Drongengoed te Ussel (foto B. De Smaele).	24
Figuur 11. Het onderzoeksgebied en de putwandprofielen ten opzichte van de kaart van Benthuis, 1729.....	25
Figuur 12. Putwandprofiel 4.....	26
Figuur 13. Allesporenplan van de beluikhuisjes in werkput 3. Onder: uitsnede van het grondplan van het beluik in de Oude Vest, eveneens in de Waterwijk.	29
Figuur 14. Het niveauverschil tussen de Kortrijksepoortstraat en de Leie ter hoogte van het beluik 't Luizengevecht.....	30
Figuur 15. Zicht op de bewaarde structuren van de beluikhuisjes. Boven: foto genomen richting achtergevel, onder: foto genomen richting voorgevel.	31
Figuur 16. Spoor 19 in het vlak. Onder: evocatie van de sanitaire voorzieningen bij een beluikhuisje in het MIAT (foto B. De Smaele, 2006).	32
Figuur 17. Mogelijke reconstitutie van de plattegrond van het beluikhuisje. Onder: armoele in de beluiken.	33
Figuur 18. Traditionele baksteenproductie.	36
Figuur 19. Sporen 1 en 2 in het vlak.....	37
Figuur 20. Het hoekhuis Nieuwland – Bomstraat, afgebroken in 1966.....	38
Figuur 21. Sporen 3, 4 en 5 in het vlak. De brede muur op de voorgrond is spoor 3.	39
Figuur 22. Huis met kadasternr. 2837D in 1966. De gemeenschappelijke muren op deze foto zijn het verlengde van sporen 3 en 5.	40
Figuur 23. Plan van sporen 7 tot en met 8. Onder: sporen 7 en 6 in het vlak.	42
Figuur 24. Het stortgat en de overloop van beerput 6.	43
Figuur 25. Het slecht bewaarde muurrest van spoor 8.	44

Figuur 26. Sporen 9 tot 14 in het vlak. Onder: spoor 9.....	45
Figuur 27. Sporen 10 en 11 in het vlak. Onder: aardewerk uit spoor 11 (links: randfragmenten; rechts: lensbodem met aankeeksel).....	46
Figuur 28. Sporen 13 en 14 in het vlak.	48
Figuur 29. Werkput 4. Onder: sporen 26 tot 31 in het vlak.....	50
Figuur 30. Spoor 25 in het vlak.	51

Hembyse Archeologie is een handelsnaam van Hembyse bv.

Maatschappelijke zetel: Kastanjestraat 26, 9000 Gent

BTW: BE 0677.720.687

IBAN: BE25890214307282

BIC: VDSP BE 91

Tel. 0032 472 89 97 66

E-mail: info@hembyse.net

Web: www.hembyse.net

